

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Miha Žnidaršič

Politična participacija v Sloveniji pred in po gospodarsko-ekonomski krizi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Miha Žnidaršič

Mentorica: izr. prof. dr. Hajdeja Igljč

Politična participacija v Sloveniji pred in po gospodarsko-ekonomski krizi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Zahvala

Iskreno se zahvaljujem mentorici izr. prof. dr. Hajdeji Iglíč za vso pomoč pri izdelavi diplomskega dela in čas, ki mi ga je posvetila. Najlepše se zahvaljujem gospe metodologinji za pomoč pri statistični obdelavi podatkov. Prav tako gre zahvala lektorici dela in prevajalki za prevod povzetka dela. Največja zahvala pa gre vsekakor moji ženi in sinu, ter vsej ostali ožji in širši družini za nenehno spodbudo in podporo pri samem študiju in izdelavi diplomskega dela.

Politična participacija v Sloveniji pred in po gospodarsko-ekonomski krizi

V drugi polovici oz. natančneje v četrtem četrtletju leta 2008 smo tudi v Sloveniji zašli v obdobje recesije. Finančna kriza in posledično ekonomsko-gospodarska kriza, s pričetkom v Združenih državah Amerike, ki je zajela cel svet, tudi nam ni prizanesla. Kriza se je pokazala na vseh ravneh, tako v negativnem bruto domačem proizvodu kot v povečanju zadolževanja države in državljanov. Ker pa živimo v demokratični državi, v kateri je eden izmed ključnih dejavnikov demokracije politična participacija, imamo ljudje možnost sodelovanja pri sprejemanju skupnih odločitev oz. vplivamo na politično sistemsko delovanje, na oblast. V diplomskem delu sem skušal ugotoviti vpliv ekonomsko-gospodarske krize na konvencionalno in nekonvencionalno politično participacijo tako, da sem s sekundarno analizo primerjal in analiziral podatke iz leta 2004, torej pred ekonomsko-gospodarsko krizo, in podatke iz leta 2010, leta po začetku krize, pridobljene v longitudinalni raziskavi Evropska družboslovna raziskava (ESS), v kateri Slovenija sodeluje preko javnomnenjske raziskave Slovensko javno mnenje (SJM). Glavni hipotezi predpostavljata, da je ekonomsko-gospodarska kriza vplivala na zmanjšanje konvencionalne politične participacije in na drugi strani na povečanje nekonvencionalne politične participacije. Ključne ugotovitve so, da je ekonomsko-gospodarska kriza vplivala predvsem na povečanje nekonvencionalne politične participacije, medtem, ko je konvencionalna politična participacija ostala na isti ravni kot pred krizo.

Ključne besede: demokracija, konvencionalna politična participacija, nekonvencionalna politična participacija, ekonomsko-gospodarska kriza.

Political Participation in Slovenia before the Economy Crisis and after it

In the second half of 2008 or in the fourth quarter of 2008 also Slovenia got into recession. Financial crisis and consequently economy crisis, which started in the United States and later spreaded around the world, hit also Slovenia. The crisis provoked negative gross domestic product, the debt growth of the state and citizens. Since we live in democratic country, in which one of the key factors of democracy is political participation, citizens have the possibility to cooperate in decision making and influence political authority. In my thesis I attempted to establish the influence of economy crisis on conventional and unconventional political participation by comparing and analyzing the data from 2004, i.e. before the crisis, with the data from 2010, the year after the crisis started. The data were acquired in longitudinal study European Social Survey (ESS) in which Slovenia participates with the public opinion poll Slovenian Public Opinion (SJM). The main hypothesis presupposes that the economy crisis has influenced the reduction of conventional political participation and, on the other hand, the increase in unconventional political participation. Key findings are that the economy crisis affected in particular the increase in unconventional political participation, while the conventional political participation remained at the same level as before the crisis.

Keywords: democracy, conventional political participation, unconventional political participation, economy crisis.

KAZALO VSEBINE

1	Uvod.....	7
2	Opredelitev temeljnih pojmov	9
2.1	Demokracija.....	9
2.2	Participacija	11
2.3	Politična participacija	11
2.4	Politična kultura.....	12
2.5	Aktivno državljanstvo.....	13
2.6	Volitve	14
2.7	Pojem ekonomsko-gospodarska kriza	15
3	Politična participacija.....	16
3.1	Oblike politične participacije.....	16
3.2	Konvencionalna politična participacija	20
3.3	Nekonvencionalna politična participacija	21
4	Ekonomsko-gospodarska kriza	24
5	Metodološko hipotetični okvir.....	28
5.1	Opredelitev problema in cilj diplomskega dela	28
5.2	Raziskovalne hipoteze	29
6	Empirični del.....	31
6.1	Postopek obdelave podatkov	31
6.2	Spremenljivke.....	32
6.3	Izvor podatkov za spremenljivke in pridobitev podatkov	32
6.4	Rezultati in preverjanje hipotez (Metodologija – sekundarna analiza SJM-ESS 2004–2010)	38
7	Sklepne misli.....	50
8	Literatura.....	51

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 6.1: ZADOVOLJSTVO S SEDANJIM GOSPODARSKIM STANJEM	38
Preglednica 6.2: DELOVNA AKTIVNOST V ZADNJEM TEDNU DNI	39
Preglednica 6.3: SITUACIJA Z DOHODKOM V GOSPODINJSTVU	41
Preglednica 6.4: ZADOVOLJSTVO S SVOJIM ŽIVLJENJEM	42
Preglednica 6.5: OBČUTEK SREČE.....	43
Preglednica 6.6: VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR	44
Preglednica 6.7: ČLANSTVO V POLITIČNI STRANKI.....	45
Preglednica 6.8: DELOVANJE V POLITIČNI STRANKI ALI SKUPINI AKTIVISTOV ...	46
Preglednica 6.9: PODPISALI PETICIJO.....	47
Preglednica 6.10: BOJKOTIRALI DOLOČENE IZDELEKE	48

1 Uvod

Živimo v demokratični državi, za katero predpostavljamo, da zagotavlja državljanom izbiro, neposredno ali posredno enakopravno udeležbo v procesu oblikovanja in sprejemanja skupnih odločitev. Ta demokratični politični sistem tako temelji na pomembni vrednoti – politični participaciji. Najpogostejša in najbolj znana oblika politične participacije je volilna udeležba, kjer volivci izbirajo in pooblaščajó svoje predstavnike, ki jih potem zastopajo na oblasti. Udeležba v procesu odločanja postaja vse pomembnejši problem demokratičnih sistemov, saj se večina njih spopada s tendenco upadanja volilne udeležbe in v veliki večini s slabim mnenjem o političnih zadevah in nizki javnomnenjski podpori. Zato so ponekod v svetu uvedli sistem obveznih volitev, kar hkrati krati svobodo ljudi in je zato vprašljiva. S politiko dejansko vplivamo na naše družbeno življenje in prihodnost, zato se nam zdi ta tema še posebej zanimiva in nas zanima, kdo, na kakšne načine, v kolikšni meri, na katerih ravneh so državljani Republike Slovenije politično aktivni. Zato bomo v diplomskem delu uporabili podatke iz raziskave Slovensko javno mnenje (SJM 2004 in 2010). Predvsem nas zanima, kako je ekonomsko-gospodarska kriza leta 2008 vplivala na različne ravni posameznikove osebnosti od »najplitvejše« finančne plati do globljih čustev npr. občutka sreče in zadovoljstva do življenja, in nadalje na njihovo udejstvovanje v javni sferi, predvsem pri konvencionalni in nekonvencionalni politični participaciji. Tako bosta naši glavni raziskovalni vprašanji – ali je ekonomsko-gospodarska kriza zmanjšala konvencionalno politično participacijo državljanov Republike Slovenije in ali je ekonomsko-gospodarska kriza povečala nekonvencionalno politično participacijo državljanov Republike Slovenije. Ljudje se v časih krize ponavadi bolj poslužujejo nekonvencionalnih oblik politične participacije in delujejo v bolj ekstremistično naravnanih gibanjih, kot nam govori že sama zgodovina. Prav zato se nam zdi raziskovalno vprašanje glede stališča dojemanja posameznika samega na zasebni ravni in glede njegovega delovanja v javni sferi na področju politične participacije pred in po ekonomsko-gospodarski krizi relevantno in zanimivo.

Raziskovalnega vprašanja smo se najprej lotili z raziskovanjem in analiziranjem relevantnih teoretičnih in raziskovalnih del s področja politične participacije in ekonomsko-gospodarske krize. Nadaljevali bomo s sekundarno analizo podatkov iz longitudinalne

raziskave Evropske družboslovne raziskave (ESS), ki jo v Sloveniji izvajamo preko raziskave Slovenskega javnega mnenja (SJM). V raziskavi bomo uporabil podatke iz leta 2004, torej iz leta pred ekonomsko-gospodarsko krizo, in podatke iz leta 2010 po ekonomski krizi, čeprav so učinki ekonomske krize bolj dalnosežni, nepredvidljivi in nenapovedljivi. Zastavili smo raziskovane hipoteze o odnosu med ekonomsko-gospodarsko krizo in politično participacijo, o ekonomsko-gospodarski krizi – ugotavljanje posameznikove okoliščine pred in po ekonomsko-gospodarski krizi, in hipoteze, vezane na raven politične participacije. Iz raziskave bomo izbrali po našem mnenju relevantna vprašanja oz. spremenljivke, s katerimi bomo ugotavljali vpliv ekonomsko-gospodarske krize na posameznikovo okoliščino glede na zadovoljstvo z gospodarskim stanjem, glede na delovno aktivnost, glede na shajanje z dohodkom v gospodinjstvu, in vprašanja, ki sta vezani na njihovo zadovoljstvo z življenjem in njihovim občutkom sreče. Po drugi strani bomo uporabil relevantna vprašanja s področja politične participacije, in sicer udeležbo državljanov na volitvah za Državni zbor, včlanjenost državljanov v politične stranke, delovanje državljanov v političnih strankah ali skupinah aktivistov, podpisovanje peticij in bojkotiranja določenih izdelkov. Podatke bomo obdelali v programu SPSS za okolje Windows in pripravili pripadajoče preglednice, iz katerih bo razvidna razlika med letoma 2004 in 2010 oz. vpliv ekonomsko-gospodarske krize na izbrane spremenljivke. Tako pridobljene podatke bomo analiziral in interpretiral. S pomočjo teh analiz in interpretacij pridobljenih podatkov bomo preverjali zastavljene raziskovalne hipoteze, ki jih bomo sprejeli, zavrnil ali ugotovili, da jih ne moremo ne potrditi ne zavrniti.

2 Opredelitev temeljnih pojmov

2.1 Demokracija

Poznamo različno urejene družbene sisteme in posledično tako tudi različne politične sisteme, ki jih v grobem lahko razdelimo na demokratične in nedemokratične ureditve. Ali bolje rečeno, poznamo bolj in manj demokratične sisteme. To najlepše nakazuje misel Verbe in drugih (1978, 1): »Najbolj demokratični politični sistemi so v principu egalitarni. Osnovani so na univerzalni volilni pravici, kjer ima vsak posameznik enak vpliv. V praksi temu ni tako«. Že Herodot je postavil delitev političnih sistemov na monarhijo, aristokracijo in demokracijo. Aristotel je delil politične sisteme glede načina vladanja na tiranijo, oligarhijo in demagogijo. Montesquie deli politične sisteme na despotijo, monarhijo in republiko (Brezovšek in Haček 2012, 12–13).

V krogu politologov ni nekakšne splošno sprejete in enotne definicije pojma demokracija, ki bi razložila pojem na primeren in zadovoljiv način. Tako bomo, da orišemo ta pojem, predstavili pogled različnih avtorjev na demokracijo. Najprej lahko pogledamo definicijo demokracije v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, ki pravi tako: »Demokracija - e ž (i) 1. politična ureditev z vladavino večine, ki varuje osebne in politične pravice vseh državljanov: demokracijo je zamenjal fašizem; boriti se za demokracijo / publ. zahodne demokracije ♦ polit. buržoazna ali meščanska demokracija z več strankami in parlamentu odgovorno vlado; ljudska demokracija, v kateri ima oblast delavski razred in druge napredne sile; socialistična demokracija, ki temelji na družbeni lastnini proizvodjalnih sredstev in samoupravljanju občanov 2. načelo enakopravnosti pri odločanju v življenju kakega kolektiva: v podjetju se je uveljavila demokracija / ravnali so po načelu demokracije 3. publ., v zvezi socialna demokracija socialnodemokratska stranka: takrat je prvič nastopila pri volitvah tudi socialna demokracija« (SSKJ 2014). Če pogledamo izvor besede demokracije iz grških besed *narod* in *vladati*, lahko hitro sklepamo, da demokracija predstavlja »vladavino naroda« (Guggenberger 2001, 15). Nadalje podaja zanimiv pogled na demokracijo politolog Della Porta (2003, 34), in sicer: »Demokracija je oblast iz ljudstva, oblast ljudstva in oblast za ljudstvo: izvira iz ljudstva, pripada ljudstvu in jo je treba uporabljati za ljudstvo. Moč

vladajočih izvira torej iz ljudskega pooblastila«. Madison (v Dahl 1997, 16–17) se naveže na izraz »republika« ki predstavlja »predstavniško« demokracijo, ki jo predstavi kot: » ... oblika vladavine, ki a) izpeljuje svojo oblast neposredno ali posredno iz velikega števila ljudi in b) jo upravljajo osebe, ki so na svojem položaju, dokler v tem najdejo zadovoljstvo (omejeno obdobje) ali dokler je njihovo ravnanje koristno«. T. i. »populistično« demokracijo Dahl (1997, 39) predstavi kot enako politični skladnosti, suverenosti prebivalstva in vladavini večine. Kot je zapisal Aristotel: »Najbolj pristna je demokracija, ki nosi to ime predvsem zaradi v njej prevladujoče enakosti: to je tisto, kar v tej državi narekuje zakon – da revni niso nič bolj podrejeni kot bogati; prav tako vrhovna oblast ne sme biti v rokah nikogar med njimi, oboji naj si jo delijo« (Aristotel v Dahl 1997, 39). Tip demokracije, ki je v veljavi danes v zahodnem svetu, je predstavniška demokracija. Bistven element takšne demokracije so svobodne, korektne volitve, ki potekajo v določenih časovnih intervalih. Na tem mestu moramo poudariti, da mora biti med tistimi, ki kandidirajo za posamezno mesto, prisotna tekmovalnost, saj bi brez nje volitve izgubile svoj namen (Della Porta 2003, 35), oz. kot to tekmovalnost odkrito izpostavi Schumpeter (v Lukšič 2003: 255) v svoji opredelitvi demokracije kot: » ... takšno institucionalno ureditev za sprejemanje političnih odločitev, v kateri dobivajo posamezniki oblast odločanja s konkurenčnim bojem za pridobivanje glasov ljudstva«. Brezovšek in Haček (2012, 19) pa predstavita bistvene lastnosti sodobnih demokracij, ki so vključenost, spoštovanje človekovih pravic in svobode, delovanje večinskega sprejemanja odločitev z določenimi omejitvami, varnost in ščitenje manjšin, določitev in restrikcija delovanja države in njenih institucij (pravice, dolžnosti in odgovornosti), in nenazadnje tudi politično in strankarsko raznovrstnost. Vendar pa, kot pravi Rousseau (v Guggenberger 2001, 16), je treba biti pozoren na problem predstavniške demokracije, o kateri več v nadaljevanj, ki jo je izpostavil na primeru angleškega naroda, ki je bil svoboden samo na dan, ko so izbirali predstavnike v parlament.

Na drugi strani nedemokratični politični sistemi temeljijo na neenakopravnosti, ustrahovanju in nadvladi določenih posameznikov ali skupin nad drugimi posamezniki ali skupinami. Tako je, na primer po Montesquieu (v Brezovšek in Haček 2012, 13), osnova despotije strah oz. ustrahovanje, temelj monarhije neenakopravnost in elitizem manjšine. Skrajni primer nedemokratične ureditve političnega sistema bi lahko rekli, da je oblika avtokracije t. i. totalitarizem, katerega cilj ni le nadziranje področja politike, ampak kontrola in usmerjanje vseh področji življenja od gospodarstva, izobraževanja, kulture, umetnosti, manipulacije medijev itd. (Brezovšek in Haček 2012, 21–22). Della Porta (2003, 50)

sistematično prepoznava naslednje spremenljivke določenih tipologij nedemokracij, in sicer so to prevladujoča koalicija, družbena podlaga ureditve, raven zatiranja, stopnja mobilizacije in ideološka izoblikovanost. Tako je na primer za avtoritarne sisteme značilna nizka stopnja mobilizacije, slaba ali nedodelana vodilna ideologija z omejeno politično raznovrstnostjo in omejevanje moči političnih nasprotnikov. Brooker (2000, 36) se osredotoča predvsem na delitev nedemokratičnih ureditev glede na to, kdo vlada, in sicer na vladavino političnih strank, militarističnih ureditev in na vladavino velikih vodij oz. osebnosti. Pri enostrankarskih režimih prepoznava glavne kategorije, kot so komunizem, fašizem in nacionalizem. Vojaško diktaturo bi lahko razdelili na omejeno in neomejeno neposredno integriran sistem z vojaškim pravilom (ang. »military rule«), neposredno in posredno – s kvazi civiliziranim sistemom ter kombiniranim sistemom. Politični sistemi velikih osebnosti pa deli na tradicionalne, karizmatične in legalno-racionalne sisteme. Nadalje ugotavlja, da sta strankarski in osebni voditeljski sistem močno povezana.

2.2 Participacija

Vsi se na takšen ali drugačen način vključujemo v družbeno življenje in izražamo svoje želje, mnenja in stališča, saj smo ljudje družabna bitja. »Participacija -e ž (a) knjiž. udeležba, sodelovanje: participacija delavcev pri odločanju; participacija med občinami za pospeševanje kulturnih dejavnosti; participacija in udejstvovanje ljudi v prostem času / ob participaciji občine bodo obnovili spomenik « (SSKJ 2014). Haček in drugi (2013, 138) vidijo participacijo kot : » ... dejanje vključevanja državljanov v procese sprejemanja odločitev ali katerokoli aktivnost v družbenem življenju«. Oziroma Brezovšek (1995, 202) opredeli participacijo kot: » ... dejavnost (aktivnost), kjer je posameznik udeležen (sodeluje) z drugimi v nekaterih družbenih procesih, igrah, športu ali skupnih prizadevanjih«.

2.3 Politična participacija

Verbe in drugi (1978, 1) definirata politično participacijo kot: » ... zakonita dejanja državljanov, ki so bolj ali manj direktno usmerjena k vplivanju na izbiro vladnega osebja in/ali na njihovo delovanje«. Brezovšek (1995 202) opredeli politično participacijo na

naslednji način: »Politična participacija je participacija v procesu vladanja in priložnost za politično participacijo je v bistvu priložnost za večino zasebnikov (v primerjavi z uradniki in izvoljenimi politiki), da so udeleženi v procesu, s katerim se izbirajo politični voditelji ter oblikujejo in uresničujejo vladne politike«. Politično participacijo Makarovič (2002, 65) opredeljuje kot tiste aktivnosti, ki so namenjene učinkovanju na politično sistemsko delovanje in rezultate le-tega. Zanimivo interpretacijo politične participacije podaja tudi Rush: »vključenost posameznika v politični sistem na različnih ravneh dejavnosti, segajočih od popolnega nezanimanja do zasedanja politične funkcije« (v Della Porta 2003, 64). Politično participacijo lahko razumemo tudi kot komunikacijski proces, v katerem akcije državljanov sporočajo sporočila določenim naslovnikom in obratno. In za ta proces je nujna informiranost in vedenje o rezultatih njihovih dejanj, saj le-te vplivajo na nadaljnjo delovanje. Na tem mestu Makarovič (2008, 44–45) poudarja vlogo množičnih medijev ter formalne in neformalne edukacije, in močno povezanost s politično participacijo. Seveda obstaja še več definicij politične participacije, katerih skupne poudarke Brezovšek (1995, 202) strni v štiri poglobitve točke, ki so: o participaciji govorimo glede na posameznike – ta participacija je prostovoljni proces; nanaša se na določeno dejavnost, in ta dejavnost je usmerjena k vplivanju na oblast. Kar pa se tiče empiričnih raziskav pravi Della Porta (2003, 65), je predmet proučevanja politične participacije predvsem kako, koliko, zakaj in kdo participira, o čemer bo še govora v nadaljevanju diplomskega dela.

2.4 Politična kultura

Vse, kar si o politiki na vseh ravneh mislimo, predstavljamo, čutimo, pa tudi na kakšen način nas usmerjajo vrednote in stališča ter kako prepoznamo in identificiramo določena politična dejanja, akcije, je politična kultura. Ustvarja se v procesu politične socializacije. Ferfila (2006, 35) definira politično kulturo kot: »Kolektivna politična stališča, vrednote, občutki, izkušnje vplivajo na politiko v posamezni državi«. Politična kultura oz. bolje rečeno politične kulture tako določajo načine delovanskih in vedenjskih vzorcev državljanov v določeni družbi oz. državi. Kar pa ne pomeni, da bi bila politična kultura nekaj, kar se ne spreminja in ne razvija. Brezovšek in drugi (2008, 232) prepoznavajo simbolne in vedenjske orientacije določene politične kulture, in sicer na mnenjski (odnos do politični problemov in vprašanj), vrednotni (evalvacija dilem) in politično vedenjski ravni (politična participacija).

Prav na politični vedenjski ravni lahko opazujemo in ocenjujemo udejstvovanje oz. neudejstvovanje državljanov v političnih zadevah.

Almond in Powell (1996, 37–39) podajata različne politične kulture glede na tri ravni političnega sistema iz vidika stališč posameznikov do le-tega, in sicer do sistema, procesa in politike. Sistemska raven proučuje stališča državljanov in političnih vodij do vrednot in institucij političnega sistema, kjer je prevladujoče vprašanje legitimnosti vladajočih. Z vidika političnega procesa so pomembne lastnosti posameznikov, ki razmejujejo ljudi na politično aktivne in neaktivne, konformiste in upornike ipd. Glede na te lastnosti lahko razdelimo državljane na tiste, ki aktivno participirajo v političnih zadevah in so o njih tudi informirani, na pasivne subjekte, ki sledijo zakonom, a ne participirajo, in na »omejeneže« ali »ozkogledneže« (ang. »parochials«), ki se le malo zavedajo politike. Tretja raven temelji glede na pričakovanja ljudi od/do vladajoče politike, katere cilje zasleduje in kako jih izpolnjuje.

V Sloveniji, kjer je moštvo različnih političnih kultur, prevladujejo tri glavne politične kulture, in sicer katoliška, socialistična in liberalna politična kultura. Katoliška sodi v periferijo in ruralno okolje in je bolj korporativna. Socialistična politična kultura je umeščena v mestno okolje in je tudi korporativna. Medtem ko je liberalna politična kultura bolj mestna in manj korporativna, kjer korporativnost predstavlja organsko osnovo, funkcionalnost interesov in predstavništva. Liberalizem temelji na mehanicizmu (Lukšič 2003, 261). Pomembno dejstvo glede zapuščine komunizma glede politične kulture izpostavljajo Brezovšek in drugi (2008, 232): »Če kaj, potem je komunizem vcepil ljudem odpor do politike«. Kar se izkazuje pri politični apatičnosti Slovencev. Hkrati poudarjajo, da je vzrok za to pripisovanje večine problemov, izhajajočih iz prejšnjega režima, novemu demokratičnemu režimu.

2.5 Aktivno državljanstvo

V sklopu predstavniške demokracije ne moremo mimo aktivno udeleženega državljana in v njej integrirane participativne demokracije. Sicer je v participativni demokraciji bistvo aktivno delovanje in sodelovanje vseh državljanov v javnih zadevah, vendar samo kot tako ne izključuje predstavništva. Ključno za participativno demokracijo je dobra informiranost državljanov in na drugi strani izobraževanje in vzgoja ter edukacija v demokratičnem duhu,

saj demokracijo prevevajo konativni, kognitivni in emotivni elementi (Brezovšek in Haček 2012, 214–216).

Vendar je tako na lokalni ravni (kot tudi na državni ravni), ki najbolj zadeva prebivalstvo, aktivno vključenih v procese odločanja in vplivanja v javnih zadevah relativno malo državljanov, kar predstavlja ključen problem participativne demokracije (Brezovšek in drugi 2008, 141).

2.6 Volitve

Volilna pravica je ena izmed pravic na paleti političnih pravic, ki jih posedujejo državljani. Med te demokratične politične pravice, ki jih posedujejo vsi državljani, spadajo na primer tudi pravica oblikovanja in delovanja v političnih strankah in organizacijah, pravica do peticije, pravica do svobode govora, tiska in združevanja. Vendar pa te deklarativne pravice same po sebi še ne pomenijo učinkovite izenačitve politične participacije državljanov, še posebej pri ostalih oblikah participacije (Verba in drugi 1978, 5–8).

Grad (v Brezovšek in Haček 2012, 229) lepo povzame bistvo volitev na naslednji način: »Volitve veljajo za enega najpomembnejših izrazov ljudske suverenosti in so kot take nujen pogoj za demokratično oblikovanje najpomembnejših državnih organov«. Drugi pomembni cilji volitev so socializacija političnih aktivnosti, institucionalizacija uspeha za politično moč in varovanje državne avtoritete in moči (Brezovšek in drugi 2012, 175). Tako lahko rečemo, da celoten koncept demokratičnega sistema temelji na volitvah. Volitve pomembno oblikujejo politično predstavništvo in tako predstavljajo temelj pravne države. Na drugi strani pa predstavljajo najbolj dostopno in najbolj razširjeno obliko politične participacije (Brezovšek 2004, 37).

Vendar pa Ferfila (2006, 49–50) opozarja na pasti volitev, kjer so lahko volitve le nekakšna farsa za že pripravljene politične predstavnike. Kar je problem večstrankarske demokracije, saj morajo biti predstavniki najprej všeč političnim strankam, šele nato državljanom, ki jih volijo. Zato je pomembno, da so volitve poštene in da omogočajo pestro paleto kandidatov, strank in programov, ki tekmujejo za glasove volivcev, ter da je omogočeno premaganim stranem vzpostaviti primerno opozicijo vladajočim politikam.

2.7 Pojem ekonomsko-gospodarska kriza

Kriza kot taka opredeljuje obdobje, v katerem so razmere negotove, turbolentne, negativne oz. slabe, porajajo se raznovrstne težave, konfliktna okoliščina in različne nevarnosti in grožnje tako za duševno stanje posameznikov in življenje samo kot tudi za obstoj obstoječih družbenih in ekonomskih ter finančnih položajev posameznikov v družbi in obstoj družbe same. Lapajne navaja pomen besede v grščini: »V grščini je krizno stanje opredeljeno kot splošno neugodno in težko rešljivo. Za gospodarstvo pomeni zniževanje in daljše padanje (vsaj šest mesecev) rasti, kar poimenujemo z recesijo« (Lapajne 2014, 43–44). V zadnjih letih pa je kot pravi Dubrovski (2011, 15): »... ta termin in pojem postal »popularen« v vsakdanjem komuniciranju od druge polovice leta 2008, ko je praktično ves svet zajela najprej finančna kriza (težave finančnega sektorja in drastični padci vrednosti naložb), nato pa še gospodarska kriza (težave realnega sektorja)«.

3 Politična participacija

Politična participacija pomeni vplivanje in odločanje državljanov o javnih zadevah preko političnih strank, različnih interesnih skupin, ali kako drugače, in je eden temeljev demokratičnega sistema, v katerem živimo.

3.1 Oblike politične participacije

Eden izmed prvih raziskovalcev politične participacije, Milbrath, je snoval hierarhijo oblik politične participacije, in sicer od popolne apatičnosti, opazovalske aktivnosti (izpostavljanje političnim izzivom, udeležba na volitvah, spodbujanje političnih razprav, prepričevanje drugega, kako naj voli, nošenje priponk), preko prehodne aktivnosti (stiki s političnimi voditelji, denarni prispevki določeni stranki ali kandidatu, udeležba na političnih sestankih), gladiatorskih aktivnostih (posvečanje časa politični kampanji, aktivno članstvo politične stranke, udeležba na sestankih forumov, zbiranje denarja za politične namene, kandidiranje za javne/strankarske funkcij) do prevzemanja političnih ali strankarskih funkcij oz. politike kot poklic. Njegova raziskava iz leta 1977 je že takrat prikazala določena "dejstva", ki jih lahko v Sloveniji zaznamo tudi danes. Tako je pomembno spoznal, da se pojavljajo neenakosti v obsegu politične participacije in posledično v obsegu političnega vpliva med različnimi skupinami. In sicer dosežajo najvišje ravni participacije, ob enakih pogojih, ljudje z višjo stopnjo izobrazbe, tisti iz srednjega sloja v primerjavi z delavskim razredom, moški nasproti ženskam, ljudje srednjih let (oz. srednjih starostnih skupin), prebivalci mest v primerjavi s prebivalci podeželja, bolj družbeno angažirani, predstavniki narodnostne večine itd. (Milbrath in Goel v Della Porta 2003, 65–67). Podobne izsledke sta ugotovila tudi Nie in Verba v ZDA, kjer je njuna raziskava potrdila, da posameznik teži k višji stopnji participacije, čim višji je njegov družbeni položaj (Nie in Verba v Della Porta 2003, 67). Nekatere izmed teh izsledkov bomo preverjali v naši analizi politične participacije v Sloveniji.

Glavna delitev politične participacije je na konvencionalno in nekonvencionalno politično participacijo. Brezovšek in drugi (2008, 138) tako pravijo, da je poglavitni razmejitveni dejavnik teh dveh političnih participacij intenziteta uporabe moči in prisile.

Seveda pa se konvencionalna in nekonvencionalna participacija pogosto povezujeta, kajti določeni posamezniki želijo uporabljati oz. uporabiti različna dana sredstva vpliva na vladajoče. Ko pride do medsebojnega delovanja obeh oblik participacije, Della Porta (2003, 70) govori o nedejavnih (le prebirajo o politikah ali podpišejo peticijo), konformistih (občasno uporabljajo konvencionalne oblike), reformistih (ob konvencionalnih oblikah se poslužujejo zakonitih protestov, demonstracij, navsezadnje tudi bojkota), aktivistih (ob večini oblik participacije se občasno udeležujejo tudi nezakonitih oblik protesta) in protestnikih (ti uporabljajo izključno nekonvencionalne oblike politične participacije).

Kot zanimivost omenjamo, da dosedanje raziskave ugotavljajo, da je: »politična dejavnost sodoločena ne le z osebnimi preferencami, temveč tudi s specifičnimi družbenimi in političnimi okoliščinami, v katerih živijo posamezniki. V tem smislu (aktivističnem in vsebinskem) so globalno aktivni državljani "globalni državljani"« (Deželan in drugi. 2007, 12).

Miller govori o tem, da posamezniki, ko se psihološko identificirajo z neko politično stranko, ki zagovarja njihove interese in vrednote, bolj aktivno participirajo (Miller v Brezovšek in drugi 2008, 148).

Brezovšek in drugi povzemajo, da se: »... Slovenci v manjšem številu identificiramo s posameznimi političnimi strankami oz. ta identifikacija ni tako močna, da bi se odločili postati člani neke politične stranke« (prav tam). Tako da je malo ljudi v Sloveniji, ki bi po Milbrathovi hierarhiji politične participacije spadali pod gladiatorske aktiviste (prav tam).

Deželan in drugi poudarjajo pričakovanja glede politične participacije posameznikov v bolj individualiziranih oblikah le-te, ki niso vezane na teritorij ali politično skupnost, ampak bolj na samo tematiko. Tako so v analitični model umestili indikatorje politične participacije, kot so bojkotiranje proizvodov zaradi okoljskih, etičnih ali političnih razlogov, komunikacijo z množičnimi mediji in uporabo interneta za politično delovanje (Deželan in drugi 2007, 104–105).

Funkcije politične participacije so tako za posameznike kot za sam družbeni sistem. Makarovič navaja za posameznika uresničevanje njegovih zanimanj in psihološke koristi,

medtem ko za sistem izpostavlja funkcijo selekcije in kontrole politične elite, funkcijo aktiviranja in mobiliziranja človeških potencialov in funkcijo legitimiranja in stabilizacije (Makarovič 2002, 66).

S participacijo se oblikujejo tudi solidarne skupnosti, skupnostne identitete. Daje občutek pripadnosti, in tako posledično izražanje solidarnosti, kolektivnosti in poistovetenja med raznolikimi posamezniki, v sodelovanju za doseg nekega cilja, in pripomore k priznanju navzven (Pizzorno v Della Porta 2003, 72).

Almond in Powell (v Ferfila 2006, 37) ločita štiri vrste politične kulture glede na vključenost posameznika v politične procese, in sicer demokratično industrijska, avtoritarno industrijska, avtoritarno prehodna in demokratično predindustrijska. Iz tega izhajajo trije tipi skupin politično različno dejavnih državljanov: 1. politično osveščeni volivci »participants«, 2. politični pasivneži, in 3. politični brezvezniki.

Verba in drugi (1978, 2–9) poudarjajo, da je socioekonomska in politična stratifikacija na splošno tesno povezana, saj ena raven vpliva na drugo. Bogastvo lahko kupi politično moč in obratno. Tako lahko rečemo, da bodo ljudje iz bogatejših slojev bolj izobraženi in si bodo prilastili večji politični vpliv. Posledično bodo tudi vladne politike utrjevale in vzdrževale položaj bolj ekonomsko in socialno močnejših. Avtorji poudarjajo, da politične aktivnosti niso enakomerno razporejene po socioekonomskih skupinah državljanov.

Med pomembnejše dejavnike posameznikove motivacije za politično participiranje, kateri povečujejo verjetnost za politično aktivnost, Verba in drugi (1978, 11–16) navajajo prepričanje v politično učinkovitost, splošno zanimanje za ali vpletenost v javne zadeve, občutek obveznosti biti politični aktivist, različne osebne probleme ali tegobe, ki bi zadevale politične rešitve. Tudi izobrazba pripomore k zanimanju za politične zadeve, učinkovitosti in občutku za nujnost politične akcije. Na drugi strani pa je motivacija tesno povezana z materialnimi dobrinami in predvsem pri nižjih slojih je slab materialni položaj zaviralec motivacije za politično aktivnost. Kar pa se tiče motiviranosti za skupinsko participacijo, se le-ta veže predvsem na ekonomski položaj, raso, etničnost, jezik, religijo, regijo ipd., ter na organizacijo same skupine. Verba in drugi (prav tam) ugotavljajo povezavo med individualno in skupinsko motivacijo, kjer večja skupinska motivacija poveča individualno motivacijo tistih članov skupine z najmanjšo motivacijo, kot tudi tistih, ki že posedujejo več individualne motivacije.

Predhodne študije o vplivu ekonomske krize na politično nezadovoljstvo kot so Barnes in drugi (1979), Ingelhart (1997) in Marien in Christensen (2013) kažejo izsledke, da se ljudje spopadajo s političnim nezadovoljstvom s povečanjem politične participacije, vendar pa se na račun zmanjševanja konvencionalnih oblik participacije povečuje udejstvovanje ljudi v nekonvencionalnih oblikah politične participacije (Christensen 2016, 38). Prav tako ugotavljajo Linssen in drugi (2013, 15) v raziskavi o politični participaciji in vplivu ekonomske krize na njo na Nizozemskem v letih med 2006 in 2012. Vendar pa vzroke za zmanjšanje konvencionalne in zvišanje nekonvencionalne politične participacije ne vidijo v političnem nezadovoljstvu ampak v zahtevanih znanjih za eno in drugo obliko participacije, saj ugotavljajo, da ljudje z višjimi znanji in dobrinami, ter ljudje višjega družbenega sloja bolj participirajo v obeh oblikah participacije. Prišli pa so tudi do spoznanja, da depriviligirani v času ekonomske krize participirajo v večjem obsegu kot pred njo. Tako na primer v raziskavi »Living with Hard Times« leta 2015 med devetimi evropskimi državami (Francija, Nemčija, Grčija, Italija, Polska, Španija, Švedska, Švica in Velika Britanija) Grasso in Giugni (2016) ugotavljata, da so ljudje, ki se počutijo depriviligirane v času krize v večji meri pripravljene demonstrirati na ulicah. Pri tem poudarjata pomen subjektivnih občutkov nezadovoljstva za nekonvencionalno politično mobilizacijo predvsem v času višje ravni brezposelnosti ali večje potrošnje. Lavrič in drugi (2011) pa glede na raziskavo Mladina 2010 izpostavljajo tudi to, da se mladina v Sloveniji bolj udeležuje v nekonvencionalnih oblikah politične participacije kot pa v konvencionalnih oblikah, kar nakazuje tudi na delovanje posameznikov v kasnejših obdobjih njihovega življenja. To je še zlasti pomembno dejstvo, saj kot pravita Flanagan in Levine (v Lavrič in drugi 2011, 178) iskazuje politična participacija mladih »zdravje« in delovanje demokratične družbe.

Na podlagi teh raziskav smo se odločili postaviti tudi glavne hipoteze diplomskega dela in sicer, da je ekonomska kriza zmanjšala konvencionalno politično participacijo in na drugi strani zvišala nekonvencionalno politično participacijo, saj predvidevamo, da je tudi v Sloveniji na takšen način vplivala ekonomska kriza na politično mobilizacijo državljanov.

3.2 Konvencionalna politična participacija

Kot opisuje Goel (v Smith in drugi 1980, 109–132) je z naslednjimi neodvisnimi spremenljivkami prikazan pojem konvencionalna politična participacija: v socialnem in zgodovinskem kontekstu, z demografijo, osebnostjo in odnosnostjo. Skozi zgodovino so se razvili strankarski sistemi, zahteve po ustreznosti, volilni sistemi itd. V zadnjem času je med pomembnejšimi zgodovinskimi dejavniki stopnja modernizacije. Tako je v bolj moderniziranih družbah višja stopnja politične participacije kot v tradicionalnih in predindustrijskih družbah. V sklopu demografije predstavljajo pomembne neodvisne spremenljivke mesto bivanja, izobrazba, dohodek, poklic, socioekonomski status, starost, spol in organizacijska vpletenost. Vendar avtor opozarja, da so vplivi teh spremenljivk od države do države različni. Za mesto bivanja je zaznati dva trenda, prvi v smeri, da so meščani bolj politično aktivni zaradi bližine oz. centraliziranega položaja in tako posedujejo več možnosti za interakcije in komuniciranje. Drugi trend nakazuje, da med mestnim življenjem in politično participacijo ni nobene povezave. Tako bi lahko rekli, da ni konsenza v kolikšni meri in kako velikost naselja vpliva na politično participacijo. Višja izobrazba prisostvuje k večji konvencionalni politični participaciji državljanov, kar je pokazalo kar nekaj raziskav. Višja stopnja izobrazbe se povezuje z večjim dohodkom, večjo izpostavljenostjo množičnim medijem, zasedanjem višjih statusnih položajev, z večjo informiranostjo o političnih zadevah, so bolj zagnani ipd. Vendar pa lahko izobrazba proizvede nasprotni učinek na politično participacijo v določenih družbah, kjer na primer le-ta ne pripomore k patriotizmu ampak k pesimizmu, sovražni nastrojenosti in apatičnosti. Nadalje ljudje z višjim dohodkom bolj konvencionalno politično participirajo kot ljudje z nižjim dohodkom, saj je lahko višji dohodek povezan z boljšo izobrazbo, več socialnimi interakcijami in večjo izpostavljenostjo množičnim medijem. V tesni povezavi z izobrazbo in dohodkom je poklic in tako se tudi povezuje pri vplivu na politično participacijo. Ljudje z višjim poklicnim prestižem se bolj vključujejo v politične zadeve kot pa ljudje z nižjim poklicnim statusom. Tako se v socioekonomski status povezujejo socialni prestiž in ekonomski status oz. izobrazba, dohodek in poklic. Glede na izsledke številnih raziskav moški bolj politično participirajo kot ženske, ker naj bi bila politika domena moških. Seveda je vloga žensk močno povezana s stopnjo modernizacije družbe, kjer se participacija žensk izenačuje s stopnjo participacije moških v bolj modernih družbah. Stopnja politične participacije se povečuje tudi s starostjo. In sicer se

udejstvovanje povečuje do srednjih let in nato spet upada do starostnega obdobja. Velika razlika v politični participaciji je tudi med tistimi, ki so na nekakšen način vpleteni v prostovoljne organizacije, in tistimi, ki niso, kjer prvi značilno bolj participirajo kot slednji. Dočim med politično participacijo in osebnostjo ni korelacije, vendar je možno med njima iskati določene povezave. Ekstrovertirani in družabni ljudje se na primer bolj vključujejo v politiko kot introvertirani in nedružabni. Prav tako so bolj politično angažirane bolj samozavestne in civilno kompetentne osebe. V zvezi z odnosom do političnih zadev pa bi lahko rekli, da je to glavni dejavnik kar zadeva politične participacije, saj različne raziskave potrjujejo, da so ljudje, ki jih politika bolj zanima, tudi bolj politično aktivni. V sklopu odnosa do političnih zadev prištevamo psihološko vpletenost, občutek za civilno dolžnost (npr. dolžnost udeležiti se volitev), občutek politične učinkovitosti (vplivanja na odločitve, zaupanje politikom in občutek politične kompetence), politična odtujenost, cinizem in nezaupanje (nemoč, apatija, izoliranost), strankarsko poistovetenje (pripadanje oz. predanost določeni stranki) in skupinska zavest (občutek pripadnosti).

3.3 Nekonvencionalna politična participacija

V primeru, da preko konvencionalnih oblik politične participacije državljani oz. skupine državljanov ne zmorejo prenesti svojih želja in interesov na vladajoče, potem se ti depriviligirani poslužujejo drugih nekonvencionalnih oblik politične participacije.

Makarovič poudarja, da nekonvencionalna participacija ne poteka le prek uveljavljenih institucij, ampak moramo upoštevati tudi druge oblike (javni protest). Ni nujno, da odstopa od formalnih norm, kajti do določene mere so stavke in protesti dopustni, uporaba sile pa je dovoljena le za konvencionalne institucije (Makarovič 2002, 70–71). Brezovšek meni, da se pojavi nekonvencionalna participacija, ko volilni proces nezadovoljivo sporoča nasprotujoče si težnje, kar lahko privede do tega, da depriviligirane skupine posežejo po močnejših oblikah participacije (protesti, demonstracije, nemiri, umori ali oborožene revolucije) (Brezovšek 1995, 200). »Nekonvencionalna participacija se od konvencionalne loči predvsem po uporabi moči in prisile« (Brezovšek in drugi 2008, 139). Hunt in Goel (1980, 134) sta na podoben način na podlagi Gurr (prav tam) in Nieburg (prav tam) definirala nekonvencionalno politično participacijo na sledeč način: »Nekonvencionalno politično vedenje se nanaša na dejanja motenja, uničevanja in poškodovanja znotraj politične skupnosti proti političnemu režimu,

njegovim akterjem ali politiki le-tega«. Bell (prav tam) navaja v tem kontekstu oblike nekonvencionalne politične participacije, in sicer od atentatov, vojaških udarov, do protestov namenjenih spremembi vladajoče politike, in delnih ali celostnih uporov z revolucionarno noto. Dalton (v Della Porta 2003, 69) pomembno opozorja na porast novih in nekonvencionalnih oblik politične participacije, med katere našteva pisma bralcev, sodelovanje v bojkotu, samozmanjševanje davkov ali najemnin, zasedba poslopij, cestne zapore, podpisovanje peticij, sedeči protesti, udeležba v mirnih sprevodih, povzročanje škode na gmotnih dobrinah ter nasilje zoper ljudi.

Pri nekonvencionalni politični participaciji moramo upoštevati zgodovinski, kulturni, socialno-politični kontekst ter psihološke in okoliščinske dejavnike, ki se med sabo prepletajo in tvorijo kompleksno celoto. Tako je večja verjetnost za politično nasilje v času, ko se spreminjajo in razblinjajo socialni in kulturni vzorci in novi vzorci še niso povsem ustaljeni (Hunt in Goel 1980, 133). Olson in Huntington (v Hunt in Goel 1980, 135) trdita, da so hitre ekonomske spremembe navzgor ali navzdol vzrok nestabilnosti in nemirov, ter negotovosti. Tako tudi gospodarska rast ustvarja spremembe v socialnih skupinah in nove neumeščene posameznike, povečuje urbanizacijo, ki spodkopava socialne vezi in povzroča odtujenost, širi razmah med bogatimi in revnimi in ustvarja nove težnje, želje, ki ne morejo biti zadovoljene. Hunt in Goel (1980, 137) povzemata Gurr (1970), Huntington (1968) in Russett (1972) splošne predpostavke, da je več nasilja in političnega nemira v državah, kjer je obstaja znatna ekonomska neenakost in kjer ni možnosti za vertikalno mobilnost. Po drugi strani pa institucije (na primer prostovoljne organizacije, sindikati ipd.), ki uspešno delujejo med različnimi elitami ali med elitami in množicami, zmanjšujejo verjetnost za nemire in nasilje v družbi. Prav tako sama legitimnost sistema vpliva na nekonvencionalno politično participacijo, kjer je verjetnost za pojave nekonvencionalne politične participacije manjša v sistemih, ki so razumljeni kot legitimni. Tudi sistemi, ki se hitreje in lažje prilagajajo na spremembe, beležijo manj politične agresivnosti in vznemirjanja. Na osebni ravni je skupno vsem posameznikom zavedanje o možnostih, ki jih ponuja družba na eni strani, in ovirami in omejenimi sredstvi za doseg teh ciljev na drugi strani (Hunt in Goel 1980, 137–140).

Gurr (v Hunt in Goel 1980, 133) v zvezi s političnim nasiljem oz. jezo, ki se pojavlja v modernih družbah, navaja: »Samo v šestdesetih letih so se poskusi spremembe režima, politik ali elit v več kot devetdesetih procentih držav sveta zgodili preko javnega protesta in nasilnih nemirov«. Hunt in Goel (1980, 133) pravita, da je v tem času v deželah v razvoju prihajalo do

naslednjih oblik političnega nasprotovanja: stavke, nemiri, uničevanja materialnih stvari, upori, teroristične ugrabitve, politični atentati in krvave državljanske vojne.

4 Ekonomsko-gospodarska kriza

Ivan Lapajne (2014, 7) ugotavlja: »Smo sredi druge velike sodobne svetovne finančne, gospodarske in vsestranske krize (vprašanje vrednot, sociale, okolja itd.), gre za globoko strukturno krizo kapitalističnega sistema«. Lapajne (2014, 8–56) poudarja pri tem vprašanju velike krize predvsem veliko vlogo lastnikov velikega kapitala in vplivnih lobijev, ki imajo tudi veliko politično moč. Povezuje jih interes kapitala in odvisnost drug od drugega. Njihov glavni in edini cilj je le še povečevanje dobičkov. Tako kapital podpira politiko, da pride na oblast in ti v zameno omogočajo večje kopičenje kapitala. Breme krize pa se je tako kot vedno tudi sedaj prevalilo na najšibkejše in najrevnejše člane družbe. Kar pa vsekakor predstavlja vprašanje etike in morale. Problematici so tako predvsem želja po hitrem dobičku, pohlep, sebičnost in nagnjenost k tveganju ter pomanjkljivi nadzorni sistemi in mehanizmi, ki so glavni razlog za nastanek krize. Ob vsem smo imeli v tem obdobju tudi politično krizo, kjer sta imela vlada in parlament najnižjo podporo javnosti. Pahorjeva vlada je razpadla, referendummi so zaporedoma padali. Kot pravi Lapajne (2014, 176): »Odpovedala namreč ni le pravna država, pod vprašanjem je celotna vladavina prava«. Bistvena naloga politike oz. države naj bi bila po Keynesu uravnavanje nenehne nestabilnosti kapitalističnega gospodarstva z aktivnimi ukrepi in intervencijo predvsem s fiskalno in monetarno politiko. Z zmanjševanjem obdavčitev državljanov naj bi vzdrževali porabo in investicije v času recesije in obratno v primeru previsoke inflacije. Z zviševanjem javnih izdatkov v času recesije spodbujajo proizvodnjo in kot pomemben naročnik nastopijo storitve in blago in obratno v času inflacije. Pri monetarni politiki spodbujajo gospodarsko dejavnost in prebivalstvo spodbujajo z dajanjem ugodnejših posojil v času depresije in z zvišanjem obrestnih mer v času inflacije, da bi preprečili prekomerno porabe.

Ekonomsko krizo oz. krize Roubini in Mihm (2010, 4) vendar predstavita kot nekaj normalnega, vsakdanjega in kot tako predvidljivo in določljivo s svojimi zakonitostmi oz. lastnostmi. Krize primerjata z orkani, ki so v določeni meri predvidljivi, a lahko sunkovito spreminjajo smer, se »skrijejo« in prikradejo ter presenetijo na čisto nepričakovanih mestih.

Že leta 1848 je John Stuart Mill (v Roubini in Mihm 2010, 42–43) v knjigi *Principles of Political Economy* dokazoval, da je gospodarstvo sestavljeno iz vzponov in padcev, kar je

poimenoval model klasičnega cikla. Ta krogotok se začne z napihovanjem »balona« zaradi zunanjega šoka in posledično eskalacije cen. Nadalje se na trgu pojavi vse večje število spekulativcev, katerim so na voljo vedno bolj dostopni krediti. Ti krediti so lahko dostopni skoraj vsem in cene rastejo v višave. Nakar se cikel nadaljuje z neizogibnim zlomom finančnega sistema, ki se začne z nenadno in nepričakovano napako določenega podjetja. Posledica je nadaljnjo nezaupanje v trge in vedno težje pridobivanje kreditov, kar pa vodi v propad in stečaj vse več podjetij in večanje nezaposlenosti. Vse to ima tako škodljive posledice nadalje za celotno gospodarstvo. Tako se je leta 2008, kot prikaže Lapajne (2014, 42), to zgodilo dvema največjima hipotekarnima bankama v Združenih državah Amerike Fanny Mae in Freddie Mac, za kateri moramo poudariti, da nista edini. Povečevanje povpraševanja po nepremičninah je pritegnilo spekulativske investitorje, ki so vlagali kapital v ti dve banki, ki sta preko svojih podružnic izdajali posojila. Ko najemniki posojil niso mogli več plačevati posojil, so banke postale lastnice nepremičnin in so le-te prodajali po nižji ceni. Da podjetji ne bi propadli, sta dobili zajetno državno pomoč in tudi preko tega zavarovanja posojil pri mnogih drugih bankah. Ko pa so prvotni investitorji želeli svoje vloške v banki dvigniti, je napihnjen balon počil in kriza v bančništvu se je preselila na vse ostalo gospodarstvo in tako tudi na preostalo prebivalstvo.

Najbolj znana finančna kriza z začetkom v letu 1929, znana kot »velika ameriška depresija«, je prizadela celotno družbo in posameznike. Delnice znanih in priznanih družb, kot so na primer General Motors in United State Steel, so v treh letih padle na desetino prvotne vrednosti. Nezaposlenost je poskočila na 25–30 % aktivnega prebivalstva in izplačanih je bilo za 60 % manj plač kot pred krizo. Bančni sistem se je sesul. Gospodarska recesija je posledično vplivala na celotno svetovno gospodarstvo. Tako lahko kriza na enem področju gospodarstva negativno vpliva neposredno ali posredno na podjetja in organizacije iz drugih panog. Kriza pa ima tudi druge dimenzije, tako na ekonomskem področju, kjer je ogroženo premoženje državljanov, odnosi med tržnimi subjekti in odnosi v samih organizacijah; na socialnem področju, saj so se spremenili vzorci obnašanja akterjev, položaji posameznikov in odnosi med njimi v družbi in v/med skupinami v družbi, čedalje več ljudi je ekonomsko in socialno ogroženih ipd. Na psihološkem področju opazimo, da zaradi krize prihaja do več napetosti, konfliktov in stresnih okoliščin ter negotovosti in problematičnih pojavov »bolezenskih simptomov« organizacij in zaposlenih v njih; na področju tradicije prihaja do spreminjanja ustaljenih vzorcev delovanja, do teženj k reorganizaciji podjetij in redefiniciji obstoječih temeljev in novih pristopov delovanja zaradi zagotavljanja

konkurenčnosti; in tudi na področju prava, saj so potrebni novi usmerjeni zakoni, pravilniki, novi okviri delovanja organizacij z vidika zakonitosti in legitimnosti ter bolj natančno opredeljena odgovornost vodstva podjetij, kar se tiče odškodnin in družbene odgovornosti (Dubrovski 2011, 15–23). Dubrovski (2011, 18) tako poudarja: »Razsežnosti krize so lahko torej izjemno obsežne in raznovrstne, pojavljajo pa se v najrazličnejših obdobjih, pogosto brez pravih možnosti napovedovanja njihovega nastanka, iz različnih vzrokov in na različnih geografskih, družbenih, političnih ali gospodarskih prostorih, takšne pa so tudi njihove posledice«.

Tako je svetovna finančna kriza v največji meri prizadela slovenska podjetja, ki so temeljila na virih financiranja iz tujine, zaradi sredstev iz tujine in likvidne plačilne sposobnosti. Posledično lahko zasledimo upad bruto domačega proizvoda zaradi manjših prilivov iz naslova manj pobranih davkov in prispevkov (Dubrovski 2011, 20). Bruto domači proizvod je v Sloveniji leta 2009 padel za 7,8 %, kar nas je postavilo na peto mesto med evropskimi državami. Krivulja rasti realnega bruto domačega proizvoda (BDP) je imela v Sloveniji obliko W, pri kateri je značilno, da ima krivulja dvojno dno, in sicer leta 2009 (-7,8 %) in v letu 2012 (-2,7 %). Slovenija je zašla v recesijo četrto četrtletje 2008, saj je bila rast bruto domačega proizvoda v tem četrtletju v primerjavi s prejšnjim četrtletjem že drugič zapovrstjo negativna. Ker je primanjkljaj presegal zgornjo mejo 3 % - maastrichtska meja - je bil s strani Evropske unije uveden »deficitarni izvršni postopek« EDP (Excessive Deficit Procedure). Dolg države je presegel drugo maastrichtsko mejo 60 % BDP, in sicer se je povečal od leta 2008 do leta 2014 na kar 81 % BDP (tj. za 59 %) in je znašal leta 2014 14.615 EUR na prebivalca. To posredno nakazuje tudi na vpliv krize na ekonomski položaj gospodinjstev, zato so se na primer povečali tudi izdatki države za socialno zaščito za 14,5 % iz leta 2008 do leta 2013. Predvsem so bili to izdatki za brezposelnost. Z začetnom krize sta glavni gonili gospodarske rasti upadli, in sicer bruto državne investicije za 32,2 % in izvoz blaga in storitev za 16,6 %. Tako je kriza najbolj vplivala na gradbeno panogo, ki je pred krizo beležila največjo rast, saj je obseg del v primerjavi z letom 2013 leta 2008 upadel kar za 60 %. Močne posledice krize so čutile tudi predelovalne dejavnosti, kot so proizvodnja oblačil, tekstila in pohištva. Zato se je zaradi krize tudi najbolj povišala brezposelnost od leta 2008 do leta 2013 v gradbeništvu (za 31,7 %) in v predelovalnih panogah (za 18,4 %), skupaj kar 7,7 % oz. za 76.566 prebivalcev. Najbolj je kriza prizadela najmanj izobraženo delovno silo, saj se je delež prebivalcev z osnovno šolo ali manj zmanjšal za kar 32,1 %. Okoliščine so te ljudi prisile k iskanju zaposlitve drugje, tudi v drugih regijah in celo drugih državah. Tako

se je povečalo število dnevnih migrantov in migrantov, ki so se odselili v tuje države. Tudi varčevanje gospodinjestev, kot eden najbolj pomembnih domačih virov financiranja investicij, je upadlo od leta 2008 (16,1 %) do leta 2012 (11,3 %). Znižanje varčevanja gospodinjestev je delno ublažilo znižanje končne porabe, a je tudi ta padela v negativno stanje leta 2012 (-2,1 %). To se je zgodilo predvsem zaradi povečanja socialnih transferjev in zmanjšanja obdavčitve dohodka in premoženja v prvem delu krize in nepovečanja socialnih transferjev v drugem delu krize in je tako v drugem delu videti izključno vpliv znižanja ravni dohodka, ki ga ima gospodinjstvo na razpolago (Stražičar in drugi 2015).

Če strnem bistveno, je bilo zaradi krize podjetjem oteženo odplačevanje kreditov. Ljudje so izgubili službe, ker so šla podjetja v stečaj, in banke so imele težave zaradi slabih posojil in posledično država zaradi povečanja socialnih transferjev in finančnih injekcij v bančni sistem. Ker pa smo ljudje država, smo se vsi skupaj še bolj zadolžili in breme krize se je prevalilo na vse državljane, ki niso odgovorni za nastale okoliščine.

5 Metodološko hipotetični okvir

5.1 Opredelitev problema in cilj diplomskega dela

Z raziskovalnim delom diplomskega dela bomo raziskali odnos med ekonomsko-gospodarsko krizo in politično participacijo. Da bi odkrili povezavo oz. vpliv krize na politično participacijo državljanov RS, bomo ugotavljali oz. primerjali podatke iz Evropske družboslovne raziskave iz leta 2004 in podatke iz leta 2010. Najprej bomo primerjal stanje posameznikove okoliščine pred in po ekonomsko-gospodarski krizi, oz. na katere ravni posameznika je vplivala ekonomsko-gospodarska kriza. Tako bomo preverili zadovoljstvo državljanov RS z gospodarskim stanjem v Sloveniji, njihovo delovno aktivnost, njihovo subjektivno oceno, kako z danim dohodkom shajajo v življenju, in njihovo zadovoljstvo z življenjem in občutkom sreče pred in po krizi. Nato bomo primerjali njihove aktivnosti na področju politične participacije, tako konvencionalne politične participacije (volitve) kot tudi nekonvencionalne politične participacije (včlanjenost v politični stranki, delovanje v politični stranki ali skupini aktivistov in podpisovanje peticije).

Cilj diplomskega dela je, ugotoviti razsežnosti ekonomsko-gospodarske krize, ki vplivajo tako na ravni posameznikovega finančnega stanja, do globjih čustvenih razsežnosti in posledično na njihovo politično aktivnost in udejstvovanje v politiki, ki je temelj politične ureditve participativne demokracije.

5.2 Raziskovalne hipoteze

1. HIPOTEZI, KI GOVORITA O ODNOSU MED EKONOMSKO-GOSPODARSKO KRIZO IN POLITIČNO PARTICIPACIJO

H 1.1: Ekonomska kriza je zmanjšala konvencionalno politično participacijo.

H 1.2: Ekonomska kriza je zvišala nekonvencionalno politično participacijo.

2. HIPOTEZE O EKONOMSKO-GOSPODARSKI KRIZI – UGOTAVLJANJE POSAMENIKOVE SITUACIJE PRED IN PO EKONOMSKO-GOSPODARSKI KRIZI

H 2.1: Predpostavljamo, da so državljani Republike Slovenije manj zadovoljni na splošno z gospodarskim stanjem v Sloveniji po gospodarsko-ekonomski krizi kot pred njo.

H 2.2: Predpostavljamo, da so bili državljani Republike Slovenije manj delovno aktivni po gospodarsko-ekonomski krizi kot pred njo.

H 2.3: Predpostavljamo, da so državljani Republike Slovenije lažje shajali z dohodkom v gospodinjstvu pred gospodarsko-ekonomsko krizo kot po njej.

H 2.4: Predpostavljamo, da so državljani Republike Slovenije približno enako zadovoljni s svojim življenjem pred in po gospodarsko-ekonomski krizi.

H 2.5: Predpostavljamo, da so državljani Republike Slovenije v celoti gledano približno enako srečni pred in po gospodarsko-ekonomski krizi.

3. HIPOTEZE VEZANE NA RAVEN POLITIČNE PARTICIPACIJE

H 3.1: Predpostavljamo, da so se državljani Republike Slovenije bolj udeleževali volitev v Državni zbor pred gospodarsko-ekonomsko krizo kot po njej.

H 3.2: Predpostavljamo, da je bilo več državljanov Republike Slovenije včlanjenih v kakšni politični stranki pred gospodarsko-ekonomsko krizo kot po njej.

H 3.3: Predpostavljamo, da je po ekonomski krizi manj državljanov Republike Slovenije delovalo v politični stranki ali skupini aktivistov kot pred krizo.

H 3.4: Predpostavljamo, da je po ekonomski krizi več državljanov Republike Slovenije podpisalo peticijo kot pred krizo.

H 3.5: Predpostavljamo, da je po ekonomski krizi več državljanov Republike Slovenije bojkotiralo določen izdelek kot pred krizo.

6 Empirični del

6.1 Postopek obdelave podatkov

Pridobljene podatke za obe leti 2004 in 2010 smo obdelali v programu SPSS za delovno okolje Windows in tako skušali prikazati, ali obstajajo razlike oz. povezanost med letoma 2004 in 2010.

Za vse spremenljivke oz. potrjevanje ali zavrnitev hipotez smo uporabili podprogram Frequencies in ukaz Frequencies ter ukaz Crosstabs. Tako smo dobili frekvenčne porazdelitve in kontingenčne tabele. Z ukazom Crosstabs smo ugotavljali, ali obstaja povezanost na vzorcu in ali lahko to povezanost posplošimo na populacijo, ter stopnjo povezanosti.

X² → hi kvadrat, pove, ali obstaja povezanost ($X^2 > 0$)

Sig → Signifikanca je tveganje, s katerim zavrnemo ničelno hipotezo, da spremenljivki nista povezani oz. v primeru, da je rezultat statistično značilen, to pomeni, da sta si skupini (spremenljivki) preveč različni, da bi se razlikovali le po naključju. Običajno smo pripravljene trditi, da sta spremenljivki na populaciji povezani, če signifikanca ni večja od 0,05. Kar pomeni, da s 95 % gotovostjo lahko trdimo, da velja osnovna hipoteza oz. to trdimo s 5 % tveganjem (Turner in Thayer 2001).

V → Cramerjev koeficient pove moč povezave. Leži na intervalu [0,1].

Od 0 do 0,1 je šibka povezanost.

Od 0,1 do 0,3 je srednja povezanost.

Od 0,3 do 1 je močna povezanost.

Vendar je Cramerjev koeficient redko večji od 0,3, zato je že srednja povezanost zadovoljiva.

6.2 Spremenljivke

Seznam spremenljivk:

1. leto,
2. zadovoljstvo s svojim življenjem,
3. občutek sreče,
4. zadovoljstvo s sedanjim gospodarskim stanjem,
5. delovna aktivnost v zadnjem tednu dni,
6. situacija z dohodkom v gospodinjstvu,
7. volitve v državni zbor,
8. članstvo v politični stranki,
9. delovanje v politični stranki ali skupini aktivistov,
10. podpisali peticijo,
11. bojkotirali določene izdelke.

6.3 Izvor podatkov za spremenljivke in pridobitev podatkov

Raziskovalni vzorec je Slovensko javno mnenje 2004 (SJM 2004) Evropska družboslovna raziskava in Slovensko javno mnenje 2010 (SJM 2010) Evropska družboslovna raziskava.

V raziskavo so bile vključene osebe, starejše od osemnajst let, s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, s tem, da so bile izključene osebe, ki živijo v gospodinjstvih brez telefona ali živijo v inštitucijah. Zbiranje podatkov je opravil Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Izbor enot za vzorec je bil izveden iz poimenskega vzorčnega okvira posameznikov iz Centralnega registra prebivalcev Republike Slovenije (RS). Izbor je bil slučajni in opravljen dvostopenjsko. Izbor PSU na prvi stopnji je bil narejen slučajno z verjetnostjo sorazmerne velikosti CEA (Clusters of Enumeration Areas) glede na definicijo populacije ter predhodno stratificirano po 12 regijah in 6 tipih naselij. Na drugi stopnji je bilo znotraj vsakega od izbranih CEA po postopku enostavnega slučajnega izbora izbrano fiksno število oseb z imeni in priimki ter naslovi. Vzorec je razpolovljen za dve vzporedni anketi SJM. Pri prvem delu raziskave SJM 2004 je bil vzorec raziskave oblikovan s

pomočjo naključnega izbora telefonskih števil iz seznama telefonskih naročnikov fizičnih oseb v RS. Ciljna oseba znotraj gospodinjstva je izbrana s pomočjo pravila zadnjega rojstnega dne (Toš 2015). V raziskavo SJM 2004 je bilo vključenih 1442 oseb, v raziskavo SJM 2010 pa je bilo vključenih 1403 oseb.

Podatke iz obeh raziskav smo pridobili na spletni strani Evropske družboslovne raziskave (European Social Survey): <http://www.europeansocialsurvey.org> in jih nadalje obdelali s programom SPSS. Iz raziskave SJM 2004 in SJM 2010 smo izbrali naslednja vprašanja:

1. V SKLOPU, VEZANEM NA EKONOMSKO-GOSPODARSKO KRIZO -
UGOTAVLJANJE POSAMENIKOVE SITUACIJE PRED IN PO EKONOMSKO-
GOSPODARSKI KRIZI

SJM 2004 in SJM 2010 B24 – V celoti gledano, kako zadovoljni ste sedaj s svojim življenjem? Prosimo, izberite ustrezno vrednost na lestvici od 00 do 10, pri čemer pomeni 00, da ste izredno nezadovoljni, 10 pa, da ste izredno zadovoljni.

S stavkom RECODE smo ustvaril nove razrede 1.Izredno nezadovoljen (odgovori od 00 do vključno 03), 2.Zadovoljen (odgovori od 04 do vključno 06) in 3.Izredno zadovoljen (odgovori od 07 do vključno 10).

SJM 2004 in SJM 2010 C1 – V celoti gledano, kako srečni bi rekli, da ste? Prosimo, izberite ustrezno vrednost na lestvici od 00 do 10.

Pri tem vprašanju smo s stavkom RECODE ustvarili nove razrede 1.Zelo nesrečen (odgovori od 00 do vključno 03), 2.Nesrečen (odgovori od 04 do vključno 06) in 3.Zelo srečen (odgovori od 07 do vključno 10).

SJM 2004 in SJM 2010 B25 – Kako zadovoljni ste na splošno s sedanjim gospodarskim stanjem v Sloveniji? Prosimo, uporabite enako lestvico. (Pri čemer je mišljena ista lestvica kot pri vprašanju B24.)

S programom RECODE smo ustvarili nove razrede 1.Izredno nezadovoljen (odgovori od 00 do vključno 03), 2.Zadovoljen (odgovori od 04 do vključno 06) in 3.Izredno zadovoljen (odgovori od 07 do vključno 10).

SJM 2004 in SJM 2010 F8c – In kaj od naštetega najbolje opisuje vašo delovno aktivnost v zadnjem tednu dni? Prosimo, navedite le en odgovor. (V vprašalniku SJM 2010 je to vprašanje označeno kot F17c.)

01 – opravlja plačano delo, tudi če je bil(a) na dopustu

(zaposlen samozaposlen, dela za svoje družinsko podjetje)

02 – se izobražuje (tudi če je trenutno na šolskih počitnicah; gre za izobraževanje, ki ga ne plačuje delodajalec)

03 – je nezaposlen(a), aktivno je iskal(a) delo

04 – je nezaposlen(a), ni aktivno iskal(a) dela

05 – trajno bolan ali delovno nezmožen

06 – upokojen(a)

07 – javna dela (*v vprašalniku iz leta 2010 je odgovor zamenjan: - prostovoljno delo v skupnosti)

08 – opravlja gospodinjska dela, skrbi za otroke ali druge osebe

09 – (drugo)

88 – (ne vem)

Izločili smo odgovora 07 in 88 in ju pri obdelavi podatkov nismo uporabili.

SJM 2004 in SJM 2010 F33 – Kako vidite situacijo z dohodkom v vašem gospodinjstvu? Kateri od naslednjih opisov ji najbolj ustreza? (V vprašalniku SJM 2010 je to vprašanje označeno kot F44.)

1 – s sedanjimi dohodki se lahko brez težav preživljamo

2 – s sedanjimi dohodki še shajamo

3 - s sedanjimi dohodki se le težko preživljamo

4 - s sedanjimi dohodki se izredno težko preživljamo

5 – (ne vem)

Izločili smo odgovore 2, 3 in 5 in jih pri obdelavi podatkov nismo uporabili, saj želimo opazovati skrajne parametre pri tem vprašanju oz. spremenljivki.

2. V SKLOPU, VEZANEM NA RAVEN POLITIČNE PARTICIPACIJE

SJM 2004 B11 – Danes je običajno, da se nekateri ljudje iz takšnih ali drugačnih razlogov ne udeležujejo volitev. Ali ste se vi udeležili nedavnih volitev v Državni zbor 3. oktobra letos?

1 da

2 ne

3 nisem imel(a) volilne pravice

8 ne vem

Izločili smo odgovor 8 in ga pri obdelavi podatkov nismo uporabili.

SJM 2010 B11 - Danes je običajno, da se nekateri ljudje iz takšnih ali drugačnih razlogov ne udeležujejo volitev. Ali ste se vi udeležili volitev v Državni zbor septembra 2008?

1 da

2 ne

3 nisem imel(a) volilne pravice

8 ne vem

Izločili smo odgovor 8 in ga pri obdelavi podatkov nismo uporabili.

SJM 2004 in SJM 2010 B14 – Obstaja več načinov, kako bi v Sloveniji lahko izboljšali stvari ali pa preprečili, da bi šlo kaj narobe. Ali ste v zadnjih 12 mesecih naredili kaj od navedenega? Ali ste ...

delovali v politični stranki ali skupini aktivistov

1 da

2 ne

8 ne vem

Izločili smo odgovor 8 in ga pri obdelavi podatkov nismo uporabili.

SJM 2004 in SJM 2010 B17 – Obstaja več načinov, kako bi v Sloveniji lahko izboljšali stvari ali pa preprečili, da bi šlo kaj narobe. Ali ste v zadnjih 12 mesecih naredili kaj od navedenega? Ali ste ...

podpisali peticijo

1 da

2 ne

8 ne vem

Izločili smo odgovor 8 in ga pri obdelavi podatkov nismo uporabili.

SJM 2004 in SJM 2010 B19 – Obstaja več načinov, kako bi v Sloveniji lahko izboljšali stvari ali pa preprečili, da bi šlo kaj narobe. Ali ste v zadnjih 12 mesecih naredili kaj od navedenega? Ali ste ...

bojkotirali določene izdelke

1 da

2 ne

8 ne vem

Izločili smo odgovor 8 in ga pri obdelavi podatkov nismo uporabili.

SJM 2004 in SJM 2010 **B21** – Ali ste član kakšne politične stranke?

1 da

2 ne

8 ne vem

Izločili smo odgovor 8 in ga pri obdelavi podatkov nismo uporabili.

6.4 Rezultati in preverjanje hipotez (Metodologija – sekundarna analiza SJM-ESS 2004–2010)

SKLOP, VEZAN NA EKONOMSKO-GOSPODARSKO KRIZO – UGOTAVLJANJE POSAMENIKOVE SITUACIJE PRED IN PO EKONOMSKO-GOSPODARSKI KRIZI

Preglednica 6.1: ZADOVOLJSTVO S SEDANJIM GOSPODARSKIM STANJEM

	2004		2010		Skupaj	
	f	%	f	%	f	%
Izredno nezadovoljen	475	33,9	907	65,6	1382	49,6
Zadovoljen	675	48,1	398	28,8	1073	38,5
Izredno zadovoljen	253	18,0	78	5,6	331	11,9
Skupaj	1403	100,0	1383	100,0	2826	100,0

$$\chi^2 = 298,942; g = 2; P = 0,000; Cr.V = 0,328$$

Primerjava frekvenčne porazdelitvene spremenljivke Zadovoljstvo s sedanjim gospodarskim stanjem v letih 2004 in 2010 je pokazala, da so ljudje v letu 2010 v primerjavi z letom 2004 gledano v celoti izrazito manj zadovoljni z gospodarskim stanjem, saj je kar 21,7 % več ljudi izredno nezadovoljnih s stanjem (65,6 %), 19,3 % manj ljudi zadovoljnih s sedanjim gospodarskim stanjem (28,8 %) in 12,4 % manj ljudi izredno zadovoljnih s sedanjim gospodarskim stanjem (5,6 %). Med letoma 2004 in 2010 glede na zadovoljstvo s sedanjim gospodarskim stanjem obstaja statistično značilna razlika ($\chi^2 = 298,942; g = 2; P = 0,000; Cr.V = 0,328$). S tveganjem manjšim od 5 % lahko trdimo, da ne obstaja povezanost med zadovoljstvom s sedanjim stanjem v gospodarstvu v letu 2004 in zadovoljstvom s sedanjim stanjem v gospodarstvu v letu 2010, kar nakazuje na dejstvo, da je ekonomsko-gospodarska kriza vplivala na spremembo zadovoljstva Slovencev z gospodarskim stanjem v državi. Tako lahko potrdim hipotezo H 2.1, ki predpostavlja, da so državljani Republike Slovenije na splošno manj zadovoljni z gospodarskim stanjem v Republiki Sloveniji po gospodarsko-ekonomski krizi kot pred njo. Predvidevamo, da je takšeno mnenje izid prizadetosti ljudi

zaradi nižjih plač, izgube služb, sočutja do ljudi, ki jih je prizadela kriza na takšen ali drugač način, in vsesplošnega diskurza v javnosti o krizi.

Preglednica 6.2: DELOVNA AKTIVNOST V ZADNJEM TEDNU DNI

	2004		2010		Skupaj	
	f	%	f	%	f	%
Plačano delo	628	44,5	615	44,5	1243	44,5
Se izobražuje	219	15,6	175	12,7	394	14,1
Nezaposlen, aktivno iskal delo	36	2,6	48	3,5	84	3,0
Nezaposlen, ni aktivno iskal dela	32	2,3	37	2,7	69	2,5
Trajno bolan ali delovno nezmožen	12	0,9	16	1,2	28	1,0
Upokojen	403	28,6	376	27,2	779	27,9
Opravlja gospodinjska dela, skrbi za otroke ali druge osebe	72	5,1	98	7,1	170	6,1
Drugo	8	0,6	16	1,2	24	0,9
Skupaj	1410	100,0	1381	100,0	2791	100,0

$\chi^2 = 14,977$; $g = 7$; $P = 0,036$; $Cr.V = 0,073$ (Zaradi nizke frekvence kategorije Javna dela oz. Prostovoljno delo v skupnosti ($f = 3$ pri obeh letih) smo le-to izločili iz obdelave.)

Med letoma 2004 in 2010 je glede delovne aktivnosti v zadnjem tednu dni statistično značilna razlika ($\chi^2 = 14,977$; $g = 7$; $P = 0,036$; $Cr.V = 0,073$). Primerjava frekvenčne porazdelitvene spremenljivke Delovna aktivnost v zadnjem tednu v letih 2004 in 2010 je

pokazala, da so ljudje v letu 2010 v primerjavi z letom 2004 rahlo manj delovno aktivni. Delež anketiranih ljudi, ki opravljajo plačano delo, je enak (44,5 %), za 2,9 % se je izobraževalo manj anketiranih v letu 2010 kot v letu 2004 (12,7 %), za 0,9 % je več ljudi, ki so bili nezaposleni in so aktivno iskali dela v letu 2010 kot v letu 2004 (3,5 %), v letu 2010 je bilo za 0,4 % več ljudi, ki so bili nezaposleni in niso aktivno iskali dela kot v letu 2004 (2,7 %). Za 0,3 % je bilo v letu 2010 v primerjavi z letom 2004 več trajno bolnih ali delovno nezmožnih ljudi (1,2 %). Za 0,6 % je bilo manj upokojenih anketirancev, (27,2 %) v letu 2010 kot v letu 2004. Za 2 % je več ljudi opravljalo gospodinjstva dela, skrbelo za otroke ali druge osebe v letu 2010 kot v letu 2004 (7,1 %). Vendar je povezava med letoma šibka, na kar kaže Cramerjev koeficient, katerega vrednost je 0,073. Tako lahko potrdimo hipotezo H 2.2, ki predpostavlja, da so bili državljani Republike Slovenije manj delovno aktivni v Republiki Sloveniji po gospodarsko-ekonomski krizi kot pred njo. Da so bili manj delovno aktivni prebivalci RS kaže že samo dejstvo, da so se povečali državni izdatki za socialno zaščito. Povečal se je tako odstotek ljudi, ki so aktivno iskali zaposlitev kot tudi tistih, ki niso aktivno iskali zaposlitve. Ljudje so zaradi v krizi propadlih podjetij morali iskati zaposlitev drugje, med drugim tudi v drugih regijah in drugih državah, kar je vplivalo na povečanje števila dnevnih migrantov (Stražičar in drugi 2015). Nekaj več se jih je odločilo, da opravljajo gospodinjstva dela, skrbijo za otroke in druge osebe. Na začetku krize so bili najbolj prizadeti zaposleni v gradbeništvu in v predelovalnih dejavnostih ter ljudje z najnižjo izobrazbo (osnovnošolska ali nižja) (Stražičar in drugi 2015). Povečalo se je število ljudi, ki so bili prijavljeni kot samostojni podjetniki in so zaposlitev našli na takšen način.

Preglednica 6.3: SITUACIJA Z DOHODKOM V GOSPODINJSTVU

	2004		2010		Skupaj	
	f	%	f	%	f	%
Se brez težav preživljajo	566	93,1	510	89,0	1076	91,1
Se izredno težko preživljajo	42	6,9	63	11,0	105	8,9
Skupaj	608	100,0	573	100,0	1181	100,0

$\chi^2 = 6,083$; $g = 1$; $P = 0,014$; $Cr.V = 0,072$ (Pri obdelavi podatkov sta bila izločena tudi odgovora 2, 3 in jih pri obdelavi podatkov nismo uporabili, saj želimo opazovati skrajne parametre pri tem vprašanju oz. spremenljivki.)

Med letoma 2004 in 2010 glede situacije z dohodkom v gospodinjstvu obstaja statistično značilna razlika ($\chi^2 = 6,083$; $g = 1$; $P = 0,014$; $Cr.V = 0,072$). Primerjava frekvenčne porazdelitvene spremenljivke Situacija z dohodkom v gospodinjstvu v letih 2004 in 2010 je pokazala, da se državljani Republike Slovenije v letu 2010 v primerjavi z letom 2004 težje preživljajo, saj je za 4,1 % manj ljudi, ki se brez težav preživljajo (89,0 %), oz. 4,1 % več ljudi, ki se izredno težko preživljajo (11,0 %). Vendar je povezava med letoma šibka, kar kaže Cramerjev koeficient, katerega vrednost je 0,073. Tako lahko potrdimo hipotezo H 2.3, ki predpostavlja, da so državljani Republike Slovenije lažje shajali z dohodkom v gospodinjstvu pred gospodarsko-ekonomsko krizo kot po njenem začetku. Kljub državni intervenciji (tako s fiskalnimi kot monetarnimi ukrepi) so ljudje to krizo občutili tudi v svojih denarnicah in posledično je bilo tudi več ljudi, ki težje shajajo s svojim dohodkom v gospodinjstvu.

Kot v vseh krizah je tudi v tej ekonomsko-gospodarski krizi breme padlo na najšibkejše, najrevnejše in ogrožene skupine ljudi v družbi, kot to ugotavlja Lapajne (2014). Tisti, ki so zanje odgovorni, to so predvsem veliki lastniki kapitala, špekulanti in odgovorni v organizacijah, nadzornih sistemih in mehanizmih (na primer nad delovanjem finančnih

institucij) tudi politiki se izgovarjajo, da so odgovorni za nastalo škodo v evropskih institucijah ali Združenih državah Ameriki. Zato ne nosijo nobenih posledic in proti njim ni bil uveden nikakršen kazenski postopek. Na tem mestu se poraja kritično vprašanje morale in etike v kapitalistični družbeni ureditvi.

Preglednica 6.4: ZADOVOLJSTVO S SVOJIM ŽIVLJENJEM

	2004		2010		Skupaj	
	f	%	f	%	f	%
Izredno nezadovoljen	91	6,3	98	7,0	189	6,7
Zadovoljen	439	30,5	382	27,4	821	29,0
Izredno zadovoljen	909	63,2	914	65,6	914	64,3
Skupaj	1439	100	1394	100,0	2778	100,0

$\chi^2 = 3,516$; $g = 2$; $P = 0,172$; $Cr.V = 0,035$

Med letoma 2004 in 2010 glede zadovoljstva s svojim življenjem ni statistično značilnih razlik ($\chi^2 = 3,516$; $g = 2$; $P = 0,172$; $Cr.V = 0,035$). Primerjava frekvenčne porazdelitvene spremenljivke Zadovoljstvo s svojim življenjem v letih 2004 in 2010 je pokazala, da so ljudje v letu 2010 v primerjavi z letom 2004 na splošno malenkost manj zadovoljni s svojim življenjem, saj je le 0,7 % več ljudi izredno nezadovoljnih (7 %), 3,1 % manj zadovoljnih (27,4 %) in 2,4 % več izredno zadovoljnih s svojim življenjem (65,6 %). Tako lahko potrdimo hipotezo H 2.4, da so državljani Republike Slovenije približno enako srečni pred in po gospodarsko-ekonomski krizi, saj ni prišlo do statistično značilnih razlik med letoma. Takšni izidi kažejo na to, da so učinki ekonomsko-gospodarske krize bolj dalnosežnji, kot je tudi razvidno iz krivulje bruto domačega proizvoda, ki je imela v Sloveniji obliko W, kar pomeni, da ima dva dna. Pa tudi, da državljani niso tako močno občutili prvega vala krize leta 2008/2009, v katerem je bil bolj negativen BDP (-7,8 %), kot leta 2012, ko je bil BDP višji, a še vedno negativen (-2,7 %). Tako je zaradi intervencije države, ki je z zniževanjem obdavčitve dohodka in premoženja ter zvišanjem socialnih izdatkov v prvem valu krize, (česar v drugem valu krize ni bilo in so državljani takrat krizo tudi bolj občutili) blažila stanje (Stražišar in drugi 2015). Hkrati izidi kažejo na dejstvo, da zadovoljstvo z življenjem ni pogojeno izključno z ekonomsko-gospodarskimi okoliščinami.

Preglednica 6.5: OBČUTEK SREČE

	2004		2010		Skupaj	
	f	%	f	%	f	%
Zelo nesrečen	60	4,2	50	3,6	110	3,9
Srečen	406	28,3	360	25,8	766	27,1
Zelo srečen	967	67,5	983	70,6	1950	69,0
Skupaj	1433	100,0	1393	100,0	2826	100,0

$$\chi^2 = 3,237; g = 2; P = 0,198; Cr.V = 0,034$$

Med letoma 2004 in 2010 glede občutka sreče ni statistično značilnih razlik ($\chi^2 = 3,237; g = 2; P = 0,198; Cr.V = 0,034$). Primerjava frekvenčne porazdelitvene spremenljivke Občutek sreče v letih 2004 in 2010 je pokazala, da so ljudje v letu 2010 v primerjavi z letom 2004 v celoti gledano rahlo bolj srečni, saj je za 0,6 % manj ljudi, ki trdijo, da so zelo nesrečni (3,6 %), 2,5 % manj takih, ki trdijo, da so srečni (25,8 %), in 3,1 % več takih, ki trdijo, da so zelo srečni (70,6 %). Ker med letoma ni statistično značilnih razlik, lahko potrdimo hipotezo H 2.5, da so državljani Republike Slovenije v celoti gledano približno enako srečni pred in po gospodarsko-ekonomski krizi. Prav tako bi lahko rekli, da ekonomsko-gospodarska kriza (še) ni tako močno zarezala v življenje ljudi, da bi jih prizadela na globji ravni – občutek sreče. Delno je tako zaradi intervencije države in dejstva, da je kriza najprej prizadela podjetja, ki temeljijo predvsem na izvozu svojega blaga in storitev, in katerih temeljni vir financiranja je v tujini.

SKLOP REZULTATOV, VEZAN NA RAVEN POLITIČNE PARTICIPACIJE

Preglednica 6.6: VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR

	2004		2010		Skupaj	
	f	%	f	%	f	%
Da	940	65,6	914	67,9	1854	66,7
Ne	429	30,0	364	27,0	793	28,5
Nisem imel(a) volilne pravice	63	4,4	68	5,1	131	4,7
Skupaj	1432	100,0	1346	100,0	2778	100,0

$$\chi^2 = 3,224; g = 2; P = 0,199; Cr.V = 0,034$$

Med letoma 2004 in 2010 glede volitev v državni zbor ni statistično značilnih razlik ($\chi^2 = 3,224; g = 2; P = 0,199; Cr.V = 0,034$). Razlika pri spremenljivki Volitve v državni zbor med letoma 2004 in 2010 je zelo majhna, tako se je udeležilo volitev v letu 2010 za 2,3 % več ljudi kot v letu 2004 (67,9 %), za 3 % manj ljudi ni odšlo na volitve (27,0 %) in 0,7 % več anketiranih ni imelo volilne pravice (5,1 %). Zato moramo hipotezo H 3.1, ki predpostavlja, da so se državljani Republike Slovenije bolj udeleževali volitev v Državni zbor pred gospodarsko-ekonomsko krizo kot po njej, zavrniti. Na tem mestu moramo opozoriti na dejstvo, da je bilo v raziskavi leta 2010 vprašanje o udeležbi na zadnjih volitvah v Državni zbor, kar se nanaša na september 2008, torej v čas pred uradnim začetkom recesije v Sloveniji. Na teh volitvah je bila volilna udeležba 63,1 % (Volitve v državni zbor 2008) in je bila za 2,5 % manjša kot leta 2011, ko so bile razpisane predčasne volitve v Državni zbor, kjer je bila volilna udeležba 65,6 odstotna (Volitve v državni zbor 2011). Tako da tudi glede na te podatke ne bi mogli potrditi hipoteze, da so se ljudje bolj udeleževali volitev pred krizo kot po njej, saj se kaže prav nasproten trend. Tako se prepričanje, da ljudje zaradi slabših

ekonomskih okolščin ne zaupajo več toliko politikom oz. političnim elitam, izkazalo za zmotno.

Preglednica 6.7: ČLANSTVO V POLITIČNI STRANKI

	2004		2010		Skupaj	
	f	%	f%	%	f	%
Da	50	3,5	55	3,9	105	3,7
Ne	1385	96,5	1339	96,1	2724	96,3
Skupaj	1435	100,0	1394	100,0	2829	100,0

$\chi^2 = 0,421$; $g = 1$; $P = 0,517$; $Cr.V = 0,012$

Med letoma 2004 in 2010 glede članstva v politični stranki ni statistično značilnih razlik ($\chi^2 = 0,421$; $g = 1$; $P = 0,517$; $Cr.V = 0,012$). Primerjava frekvenčne porazdelitvene spremenljivke Član politične stranke v letih 2004 in 2010 je pokazala, da je bilo le 0,4 % več ljudi članov kakšne politične stranke v letu 2010 v primerjavi z letom 2004 (3,9 %). Zato moramo zavrniti hipotezo H 3.2, ki predpostavlja, da je bilo več državljanov Republike Slovenije včlanjenih v kakšni politični stranki pred gospodarsko-ekonomsko krizo kot po njej. Predpostavljamo, da je takšen izid zato, ker je minilo premalo časa od začetka gospodarsko-ekonomske krize in se obseg političnega vpliva med skupinami ni spreminjal in tako tudi ne število članov političnih strank. Kot je že leta 1977 ugotovil Milbrath (Milbrath in Goel v Della porta 2003, 65–67), se neenakosti v obsegu politične participacije pojavljajo med različnimi skupinami. Izidi tako nakazujejo, da so učinki krize daljnosežnejši in še ne vplivajo v prvi vrsti na spremembo moči med različnimi skupinami. Po drugi strani na članstvo v političnih strankah vpliva splošno nestrinjanje s politiko in prepričanja, da se s članstvom v političnih strankah v zadnjem času ni kaj dosti spremenilo oz. naredilo napredka v družbi. Tako kot ugotavljajo Brezovšek in drugi (2008, 148) se Slovenci ne identificiramo v takšni meri s političnimi strankami, da bi postali njeni člani.

Preglednica 6.8: DELOVANJE V POLITIČNI STRANKI ALI SKUPINI AKTIVISTOV

	2004		2010		Skupaj	
	f	%	f%	%	f	%
Da	43	3,0	41	2,9	84	3,0
Ne	1387	97,0	1360	97,1	2747	97,0
Skupaj	1430	100,0	1401	100,0	2831	100,0

$\chi^2 = 0,016$; $g = 1$; $P = 0,900$; $Cr.V = 0,002$

Med letoma 2004 in 2010 glede anketirancev, ki so delovali v politični stranki ali skupini aktivistov, ni statistično značilnih razlik ($\chi^2 = 0,016$; $g = 1$; $P = 0,900$; $Cr.V = 0,002$). Razlike pri spremenljivki Delovali v politični stranki ali skupini aktivistov med letoma 2004 in 2010 skorajda ni, saj je v letu 2010 le za 0,1 % manj ljudi, ki so bili na takšen način aktivni v primerjavi z letom 2004 (2,9 %). Zato moramo hipotezo H 3.3, ki predpostavlja, da je več državljanov Republike Slovenije delovalo v kakšni politični stranki ali skupini aktivistov pred gospodarsko-ekonomsko krizo kot po njej, zavrniti. Tudi tukaj menimo, da je prišlo do takšnih izidov zaradi časa, ki je minil od začetka krize oz. da na delovanje v politični stranki ali skupini aktivistov ekonomsko-gospodarska kriza ni veliko vplivala. Hkrati med ljudmi prevladuje nezaupanje v delovanje politikov in političnega sistema in se sprememb na bolje ne vidi v delovanju političnih strank in skupin aktivistov. Kot pravijo Brezovšek in drugi (prav tam), ni dovolj velike identifikacije s političnimi strankami, da bi postali člani le-teh oz. da bi delovali v njih.

Preglednica 6.9: PODPISALI PETICIJO

	2004		2010		Skupaj	
	f	%	f%	%	f	%
Da	82	5,7	120	8,6	202	7,1
Ne	1349	94,3	1278	91,4	2627	92,9
Skupaj	1431	100,0	1398	100,0	2829	100,0

$\chi^2 = 8,684$; $g = 1$; $P = 0,003$; $Cr.V = 0,055$

Med letoma 2004 in 2010 glede podpisovanja peticije obstaja statistično značilna razlika ($\chi^2 = 8,684$; $g = 1$; $P = 0,003$; $Cr.V = 0,055$). Primerjava frekvenčne porazdelitvene spremenljivke Podpisali peticijo v letih 2004 in 2010 je pokazala, da je za 2,9 % več ljudi podpisalo peticijo v letu 2010 v primerjavi z letom 2004 (8,6 %). S tveganjem, manjšim od 1 %, lahko trdimo, da obstaja sicer šibka povezanost med podpisovanjem peticije v letu 2004 in podpisovanjem peticije v letu 2010, saj je Cramerjev koeficient manjši od 0,1, in sicer 0,055, in je signifikanca 0,003. Tako lahko potrdimo hipotezo H 3.4, ki predpostavlja, da je po ekonomski krizi več državljanov Republike Slovenije podpisalo peticijo kot pred krizo. Ekonomsko-gospodarska kriza je najbolj prizadela že tako depriviligirane, najrevnejše in najšibkejše skupine in posameznike, ki pa se v turbulentnih časih bolj poslužujejo nekonvencionalnih oblik politične participacije. Porast politične aktivnosti se kaže tudi v novejših oblikah nekonvencionalne politične participacije, med katere spada tudi podpisovanje peticij, na katere posebj opozarja Dalton (v Della Porta 2003, 69).

Preglednica 6.10: BOJKOTIRALI DOLOČENE IZDELEKE

	2004		2010		Skupaj	
	f	%	f%	%	f	%
Da	31	2,2	80	5,7	111	3,9
Ne	1401	97,8	1318	94,3	2719	96,1
Skupaj	1432	100,0	1398	100,0	2830	100,0

$$\chi^2 = 23,759; g = 1; P = 0,000; Cr.V = 0,092$$

Med letoma 2004 in 2010 glede bojkotiranja določenih izdelkov obstaja statistično značilna razlika ($\chi^2 = 23,759; g = 1; P = 0,000; Cr.V = 0,092$). Primerjava frekvenčne porazdelitvene spremenljivke Bojkotirali določene izdelke v letih 2004 in 2010 je pokazala, da je za 3,5 % več ljudi bojkotiralo določene izdelke v letu 2010 (5,7 %) v primerjavi z letom 2004 (2,2 %). S tveganjem, manjšim od 1 %, lahko trdimo, da obstaja sicer šibka povezanost med bojkotiranjem določenih izdelkov v letu 2004 in bojkotiranjem določenih izdelkov v letu 2010, ki meji na srednjo močno povezanost, saj je Cramerjev koeficient blizu od 0,1 a še vseeno pod to vrednostjo in znaša 0,092, ob upoštevanju signifikance 0,000. Tako lahko potrdimo hipotezo H 3.5, ki predpostavlja, da je po ekonomski krizi več državljanov Republike Slovenije bojkotiralo določen izdelek kot pred krizo. Gospodarsko-ekonomska kriza je tako vplivala na porast bolj individualizirane oblike politične aktivnosti, ki je bolj vezana na določeno tematiko, tj. bojkot določenih izdelkov, kot so predvidevali tudi Deželan in drugi (2007, 104–105).

Predvidevamo, da je to izraz nestrinjanja, oblika državljanske nepokorščine, s politiko določenih podjetji in velikih svetovnih korporacij ter večji podpori lokalnih proizvodov in storitev, kar doprinese lokalni skupnosti in domačim podjetjem in slovenski državi in posledično državljanom Republike Slovenije.

Na podlagi dobljenih izidov lahko zavrnamo hipotezo H 1.1, ki predpostavlja, da je ekonomska kriza zmanjšala konvencionalno politično participacijo, saj se ni znižala niti volilna udeležba državljanov RS na volitvah za Državni zbor niti včlanjenosti državljanov RS v političnih strankah kot tudi ne delovanje državljanov RS v kakšni politični stranki ali skupini aktivistov po ekonomsko-gospodarski krizi. Menimo, da je vzrok za to v bolj dolgoročnih učinkih krize, ki spreminjajo odnose med socialnimi skupinami in razmerja moči med njim v daljšem časovnem obdobju. Tako se tudi neenakosti v obsegu konvencionalne politične participacije med različnimi skupinami še niso spremenile. Ljudje so do leta 2010 občutili krizo bolj na površinski ravni, tako so na primer manj zadovoljni na splošno z gospodarski stanjem v Sloveniji. Določene ljudi je kriza res prizadela malo globlje (na dohodkovni ravni), vendar so prebivalci približno enako zadovoljni s svojim življenjem in približno enako srečni, zato menimo, da ekonomsko-gospodarska kriza ljudi ni (oz. še ni) prizadela na globlji čustveni ravni. Po drugi strani je pomemben dejavnik tudi sama politična kultura, ki se kaže bolj kot politična apatija oz. z drugimi besedami politična neodzivnost, kar naj bi bila posledica komunistične zapuščine prejšnje države (Brezovšek in drugi 2008, 232).

Izidi na drugi strani kažejo na, da lahko potrdimo hipotezo H 1.2, ki predpostavlja, da je ekonomska kriza zvišala nekonvencionalno politično participacijo, kajti po ekonomsko-gospodarski krizi se je zvišalo tako število državljanov RS, ki so podpisali peticijo, kot tudi število tistih, ki so bojkotirali določen izdelek. Menimo, da je tako zaradi splošnega nezaupanja v politični sistem in delovanje političnih akterjev. Kot pravi Brezovšek (1995, 200), se ljudje poslužujejo nekonvencionalnih oblik politične participacije takrat, ko volilni proces ne zadovolji nasprotujočim težnjam. Ker pa današnja družba teži k globalizaciji in individualizaciji, se tudi ljudje nagibajo k bolj individualnim načinom izražanja politične volje. Na individualizirane oblike politične participacije, orientirane predvsem na določeno tematiko, kot je na primer bojkot določenih izdelkov, so tako opozarjali tudi Deželan in drugi (Deželan in drugi 2007, 104–105).

7 Sklepne misli

V diplomskem delu smo ugotovili, da se kaže vpliv ekonomsko-gospodarske krize predvsem v večji udeležbi državljanov Republike Slovenije v nekonvencionalnih oblikah politične participacije in v približno enaki udeležbi v konvencionalni politični participaciji. Tako v večji meri izražajo svoja politična prepričanja in stališča pri nekonvencionalnih oblikah politične participacije po ekonomsko-gospodarski krizi kot pred njo. Prebivalci so po ekonomsko-gospodarski krizi številčneje podpisovali peticije in bojkotirali določen izdelek. Podatki kažejo na to, da so se ljudje po krizi bolj zatekali k individualiziranim nekonvencionalnim oblikam politične participacije. Menimo, da tudi zato, ker volilni proces ni zadolžil pričakovanj volilnega telesa. Proti pričakovanju se konvencionalna politična participacija ni znižala. Tako pri volilni udeležbi na volitvah v Državni zbor, včlanjenosti v političnih strankah in tudi pri delovanju v političnih strankah ali skupini aktivistov se ni znižalo število ljudi, ki so na takšen način politično aktivni. Kar kaže na določeno stopnjo politične apatičnosti in na splošno nezaupanje v politični sistem in delovanje političnih akterjev v Sloveniji.

Vendar moramo poudariti, da ekonomsko-gospodarska kriza ni enkratni dogodek, ampak je to obdobje, ki traja dalj časa, in da so učinki oz. posledice daljnosežnejše in nepredvidljive ter prežemajo celotno družbo v vseh njenih delih. Ekonomsko-gospodarska kriza oz. njen glavni kazalnik bruto domači proizvod je v Sloveniji imela obliko W (dva dna). Prvi padec je bil v letu 2009, drugi v letu 2012, česar nismo zajeli diplomskem delu, je pa zanimivo za nadaljnje raziskovanje. Mogoče prav zaradi državne pomoči s socialnimi transferji v prvem delu krize pri analizi podatkov iz Evropske družboslovne raziskave ni razvidno, da bi bili prebivalci kaj manj zadovoljni s svojim življenjem, ali pa da bi bili zato manj srečni in jih kriza ni prizadela na najgloblji čustveni ravni. Ljudje v Sloveniji so se zavedali okoliščin v gospodarstvu, na kar kaže zmanjšano zadovoljstvo z gospodarskim stanjem v državi, kar so določeni občutili z izgubo službe, povečanim obsegom dela ali pa z manjšim plačilom za opravljeno delo. Tako so bili nekateri prisiljeni v iskanje zaposlitve drugje, tudi v drugih regijah ali celo v drugih državah.

8 Literatura

1. Almond, Gabriel A. in Powell Bingham G. Jr. 1996. *Comparative Politics Today: A World View*. New York: Harper Collins Publishers Inc.
2. Brezovšek, Marjan. 1995. Politična participacija. *Teorija in praksa* 32 (3–4): 199–211.
3. --- 2004. Problem volilne (ne)udeležbe na lokalnih volitvah in volilno ravnanje. V *Lokalna demokracija I: Analiza lokalnih volitev 2002*, ur. Brezovšek, Marjan, Miro Haček in Alenka Krašovec, 3–64. Ljubljana: FDV.
4. --- in Miro Haček. 2012. *Politični sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: FDV.
5. ---, Simona Kukovič in Milan Zver. 2012. *Political System of Slovenia*. Calcutta: Sampark.
6. Brezovšek, Marjan, Miro Haček in Milan Zver. 2008. *Organizacija oblasti v Sloveniji*. Ljubljana: FDV.
7. Brooker, Paul. 2000. *Non-democratic regimes: theory, government and politics*. New York: St. Martin's Press.
8. Christensen, Henrik Serup. 2016. Political dissatisfactions and citizen involvement: Political participation in Europe during the early stages of the economic crisis. V *Partecipazione e Conflitto The Open Journal of Sociopolitical Studies*, 9 (1): 19-45.
9. Dahl, Robert A. 1997. *Uvod v teorijo demokracije*. Ljubljana: Krtina.
10. Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
11. Državna volilna komisija Republika Slovenija. 2008. *Volitve v državni zbor 2008*. Dostopno prek: www.dvk-rs.si/arhivi/dz2008 (10. julij 2016).
12. Državna volilna komisija Republika Slovenija. 2011. *Predčasne volitve v državni zbor 2011*. Dostopno prek: www.dvk-rs.si/arhivi/dz2011 (10. julij 2016).
13. Dubrovski, Drago. 2011. *Razsežnosti kriznega managementa*. Celje: Mednarodna fakulteta za družbene in poslovne študije.
14. Ferfila, Bogomil. 2006. *Metodološki preseki primerjalnih politik in primerjalnih sistemov*. Ljubljana: FDV.
15. Goel, Lal M. 1980. Conventional Political Participation. V *Participation in Social and Political Activities: A Comprehensive Analysis of Political Involvement, Expressive*

- Leisure Time, and Helping Behaviour*, ur. Horton Smith, David, 108–133. San Francisco, Washington, London: Jossey-Bass Inc., Publishers & Jossey-Bass Limited.
16. Grasso, Maria T. in Marco Giugni. 2016. *Protest participation and economic crisis: The conditioning role of political opportunities*. Dostopno prek: www.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1475-6765.12153/full (25. avgust 2016).
 17. Guggenberger, Bernd. 2001. Demokracija/Teorija demokracije. V *Politološki rječnik: država i politika*, ur. Nohlen, Dieter, 14–20. Osjek–Zagreb–Split: PAN LIBER.
 18. Haček, Miro, Marjan Brezovšek in Simona Kukovič. 2013. *Slovenian democratic evolution and praxis*. Ljubljana: FDV in Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung.
 19. Hunt, Robert W. in Lal M. Goel. 1980. Unconventional Political Participation. V *Participation in Social and Political Activities: A Comprehensive Analysis of Political Involvement, Expressive Leisure Time, and Helping Behaviour*, ur. Horton Smith, David, 133–153. San Francisco, Washington, London: Jossey-Bass Inc., Publishers & Jossey-Bass Limited.
 20. Lapajne, Ivan. 2014. *Kriza sistema*. Brezovica pri Ljubljani: Lara.
 21. Lavrič, Miran, Sergej Flere, Marina Tavčar Krajnc, Rudi Klanjšek, Bojan Musil, Andrej Naterer, Andrej Kirbiš, Marko Divjak in Petra Lešek. 2011. *Mladina 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Maribor: Aristej.
 22. Linsen, Rik, Peer Scheepers, Manfred te Grotenhuis in Hans Schmeets. 2013. *Conventional and unconventional political participation in times of economic crisis in the Netherlands*. Maastricht: Maastricht University.
 23. Lukšič, Igor. 2003. Politika v Sloveniji. V *Temelji politične znanosti*, ur. Lukšič, Igor, Vlasta Vičič in Zvone Filipovič, 249–277. Ljubljana: Sophia.
 24. Makarovič, Matej. 2002. Politična participacija v desetletju demokratizacije. V *Demokracija v Sloveniji: prvo desetletje*, ur. Toš, Niko in Ivan Bernik, 65–89. Ljubljana: FDV.
 25. Makarovič, Matej. 2008. Patterns of Political Participation in Europe. V *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*, 1 (3): 43–61.
 26. Roubini, Nouriel in Stephen Mihm. 2010. *Gospodarska kriza: napoved prihodnjih finančnih zlomov*. Ljubljana: Soleco.
 27. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 2014. Dostopno prek: www.fran.si (14. julij 2016).
 28. Stražišar, Nina, Borut Strnad in Peter Štemberger. 2015. *Nacionalni računi o gospodarski krizi v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

29. Toš, Niko. 2015. *Slovensko javno mnenje*: Opis serije. Dostopno prek: www.adp.fdv.uni-lj.si (14. julij 2016).
30. Turner, J. Rick in Julian F. Thayer 2001. *Introduction to analysis of variance: Design, analysis, and interpretation*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publication, Inc.
31. Verba, Sidney, Nie H. Norman in Kim Jae-On. 1978. *Participation and political equality*. Cambridge, London, New York in Melbourne: Syndics of the Cambridge University Press.